

Intonacija u hrvatskom jeziku

Glavinić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:145763>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

MATEA GLAVINIĆ

INTONACIJA U HRVATSKOME JEZIKU

Diplomski rad

Pula, 2022.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

MATEA GLAVINIĆ

INTONACIJA U HRVATSKOME JEZIKU

Diplomski rad

JMBAG: 0303051439, redovita studentica

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost – Povijest

Predmet: Fonetika i fonologija hrvatskoga standardnog jezika

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Blaženka Martinović

Pula, rujan 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. INTONOLOŠKA PROUČAVANJA	3
3. TON I INTONACIJA.....	5
4. REČENIČNA INTONACIJA	8
4. 1. DIJELOVI INTONACIJSKE JEDINICE	9
4. 1. 1. INTONACIJSKA JEZGRA	10
4. 1. 2. INTONACIJSKI POČETAK	13
4. 1. 3. INTONACIJSKI ZAVRŠETAK	14
4. 2. NAGLASAK ISTICANJA.....	14
4. 3. FUNKCIJE INTONACIJE.....	15
5. KOMPARATIVNA ANALIZA GRAMATIKA	17
5.1. BILJEŽENJE INTONACIJE	22
6. ISTRAŽIVANJE INTONACIJE U TEORIJI I PRAKSI	26
6. 1. INTONACIJA U ŠKOLSKIM UDŽBENICIMA.....	27
6.2. INTONACIJA U GOVORU PROFESORA <i>ŠKOLE ZA ŽIVOT</i>	31
6.3. INTONACIJA U GOVORU PROFESORA <i>ŠKOLE NA TREĆEM</i>	36
7. ZAKLJUČAK.....	43
LITERATURA	45
SAŽETAK	48
SUMMARY	49

1. UVOD

Izražavajući svoje emocije i stavove, govornici se služe prozodijskim sredstvima u govoru – isprepliću ton, intonaciju, intenzitet, tempo govora, način izgovora, stanke, ritam, boju glasa, spektralni sastav glasa, govorne modulacije, mimiku i geste.

Kada govorimo o profesorima kao govornicima i komunikacijskim uzorima, govorimo i o usklađivanju prozodije s pripremljenim tekstom ili pak o spontanome govoru koji onda ima bogatiju rečeničnu melodiju od čitanja – obiluje uzlaznim i silaznim tonovima, modulacijama, prirodnim stankama i naglascima isticanja.

Melodijska linija rečenice podrazumijeva promjenu visine govornoga tona te se raščlanjuje na intonacijske jedinice koje imaju po jednu intonacijsku jezgru. U literaturi je šest prepoznatih intonacijskih oblika (uz modifikacije) koje u radu opisujemo i oprimjerujemo. Intonacijski oblici u različitim jezicima ipak imaju neke univerzalne osobine pa tako prepoznamo potpuni intonacijski pad kojim se izražava dovršenost, nepotpuni intonacijski pad kojim se izražava nedovršenost i uspostavljaju hijerarhijski odnosi između intonacijskih jedinica, uzlazni ton na početku i silazni na kraju.

U stilističke svrhe, kao govornu vrednotu, u hrvatskome jeziku intonaciju je prvi proučavao Guberina (1952), a do *Fonetike hrvatskoga književnog jezika* (u: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, 1991), u kojoj Škarić intonaciju opisuje kao prozodijsko sredstvo, gramatike i priručnici hrvatskoga jezika nisu se bavili ovom temom.

Kao prozodijsko sredstvo intonacija je u hrvatskome jeziku opisana tek u nekoliko gramatika i znanstvenih radova, stoga se u radu bavimo pitanjem intonacije u hrvatskome jeziku i literaturi. Objašnjavamo ton i intonaciju, pojašnjavamo rečeničnu intonaciju, tj. intonacijske tonove u odnosu na tonove u okviru riječi, raščlanjujemo intonacijsku jedinicu na intonacijsku jezgru, početak i završetak te sistematiziramo njezine funkcije. Nadalje, analiziramo pet hrvatskih gramatika u kojima je opisana intonacija i navodimo njezino bilježenje u gramatikama, priručnicima i člancima. Drugi je dio rada istraživanje intonacije u teoriji, a odnosi se na proučavanje intonacije u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima, dok u praksi analiziramo pripremljeni i spontani govor nasumce odabranih profesora, suradnika na mrežnim projektima *Škola za život* i *Škola na Trećem*.

U nastavku rada od analize gramatika hrvatskoga jezika očekujemo sveobuhvatan opis intonacije, dok od autora školskih udžbenika očekujemo dosljedno, ali prilagođeno učeničkoj dobi, prenošenje znanja o intonaciji iz stručne literature. Analiziranje korpusa, odnosno govora profesionalnih govornika trebalo bi pokazati upotrebu intonacijskih likova prema literaturi, uzlaznu i silaznu intonaciju kao najčešće, te silazno-uzlaznu i uzlazno-silazno-uzlaznu kao svojstvene spontanome govoru. U konačnici, očekujemo raznolikost govora i intonacije.

2. INTONOLOŠKA PROUČAVANJA

U nastajanju govora, čovječje zvučne optimalne komunikacije oblikovane ritmotvornim jedinicama slogova, riječi i rečenica (Škarić 2009: 17), vide se sve strukturne komponente: kontekst, ritam, intonacija, intenzitet, napetost, mimika i geste, i upravo te neleksičke komponente govora imaju važnu emotivnu i semantičku ulogu u kasnijoj komunikaciji riječima.

Neleksička sredstva izražavanja Guberina naziva i vrednotama govornoga jezika, a one se najjasnije vide u govornome izražavanju te se odnose na one postupke u našoj komunikaciji koji se ne sastoje od riječi. „Vrednote govornog jezika predstavljaju (...) osnovu problema ljudskog izraza i one su lanac, uz čije je karike vezan svaki progres ljudskog rada i svi rezultati ljudske kreativne snage“ (Guberina 1967: 4).

Svaka se riječ izgovara na određenoj visini (tonu) te je percipiramo kao dio zvučnoga okvira riječi koji predstavlja povezanost svake riječi s pojavom zvuka u prirodi. Međutim, visina tona može dati i posebnu kvalitetu riječi ili pojedinome glasu kao cjelini ili kao dijelu cjeline pa ton, kao element vrednota govornoga jezika, stvara semantičke i afektivne vrijednosti (Guberina 1967: 15).

Intonološka proučavanja podrazumijevaju različite modele i pristupe u okviru kojih se struktura melodijskih uzoraka shvaća i prikazuje na različite načine i pomoću različitih pojmovnih sustava, a zbog „neuhvatljivosti“ intonacije raznolikost pristupa na ovome području izrazitija je nego u drugim lingvističkim disciplinama (Josipović 1995).

U prijašnjim su se proučavanjima intonolozi oslanjali na nedovoljno pouzdane instrumente ili na vlastiti sluh, a danas im je na raspolaganju metoda egzaktnoga računalnog praćenja kretanja fundamentalne frekvencije (f_0) u govoru pa su i podudaranja u proučavanju veća. Prema Josipović (1995: 65–66), različitost se pojedinih pristupa ogleda u pitanjima kao što su minimalne intonacijske jedinice na koje se raščlanjuju pojedine intonacijske konture – jesu li te jedinice bazične melodije ili diskretni tonovi; koliko ima osnovnih jedinica i kako ih treba prikazati; je li intonacijski sustav nezavisan od naglasnoga ili su intonacija i naglasak samo dva aspekta jednoga istog sustava i sl.

Različiti pristupi imaju svoje prednosti i nedostatke, neki od njih više odgovaraju prikazu intonacijskih sustava pojedinih jezika, dok su drugi prikladniji za kontrastivno proučavanje. U povijesnome razvoju intonologije svi značajniji modeli nastali su na osnovi proučavanja engleskoga jezika. S obzirom na način analize u intonološkoj se literaturi razlikuju dvije intonološke škole – britanska i američka.

Temeljna je razlika u tome što zagovornici britanskoga pristupa smatraju da su osnovni i najmanji elementi intonacijske analize po svojoj prirodi konture, odnosno da se intonacijski uzorci raščlanjuju na niz manjih kontura te se protive njihovu daljnjem raščlanjivanju na diskretne tonske razine. Manje konture na koje predstavnici britanske tradicije raščlanjuju rečenične konture, tj. melodijske uzorke, jesu jezgra, glava i rep. Jezgra se definira kao naglašeni slog najistaknutije riječi u tonskoj grupi pa britanski lingvist Palmer razlikuje šest tipova jezgre, prema smjeru i rasponu tonskoga kretanja, te ih u skladu s time označava strelicama različitih smjerova i veličina. Jezgri može prethoditi glava, a može je i slijediti rep (Josipović 1995: 68).

Nasuprot predstavnicima britanske intonološke škole, predstavnici američke škole smatraju da su fonološki važne pojedine točke u konturi koje predstavljaju tzv. ciljne tonove (razine f_0) u svijesti govornika. Analiza intonacije tako bi se trebala sastojati u povezivanju tih točaka, tj. diskretnih tonskih razina, s važnim točkama u tekstu. Začetak takva pristupa javio se kod američkih strukturalista tijekom traganja za intonacijskim fonemima. Neki autori melodijske uzorke analiziraju kao nizove sastavljene od četiri moguće diskretne razine, označene brojkama od 1 do 4 ili razinama L (*Low*, niski), LM (*Low Middle*, niski srednji), HM (*High Middle*, visoki srednji) i H (*High*, visoki). Tim se razinama ne pripisuje značenje jer se one promatraju kao fonemi koji služe kao „građevni materijal“ za tvorbu jedinica više razine – intonacijskih morfema (Josipović 1995: 69).

Intonaciju možemo proučavati i kao „jezični sustav“ kojemu je zadaća organizirati i hijerarhijski urediti informaciju koju govornik usmjerava prema sugovorniku.

Prema Rossiju (1999), pragmatička komponenta intonacije ima trostruku funkciju: uspostaviti vezu između sugovornika, izraziti sadržaje ekspresivne prirode i predočiti hijerarhijsku organizaciju poruke. Unatoč početnomu dojmu o golemim razlikama među jezicima, Škarić (1991) jezične posebnosti u rečeničnim intonacijama

ne smatra velikima, dok Rossi ne ističe dovoljno da se upravo u pragmatičkoj komponenti najjače i naglašavaju one univerzalne osobine intonacijskih oblika kao što su potpuni intonacijski pad kojim se izražava dovršenost, nepotpuni intonacijski pad kojim se izražava nedovršenost i uspostavljaju hijerarhijski odnosi između intonacijskih jedinica, uzlazni ton na početku i silazni na kraju. Upravo se zbog toga, u pragmatičkoj komponenti intonacije, sličnosti među jezicima najviše izražavaju (Defterdarević-Muradbegović 2003: 63–66).

3. TON I INTONACIJA

Ljudski je glas složen harmonički zvuk, njegovu najnižu frekvenciju nazivamo osnovnom ili fundamentalnom (f_0) te ju možemo izmjeriti kao ishod periodičnih titraja glasnica. U prirodnome zdravom glasu ti su titraji uglavnom pravilni u podjednakim vremenskim razmacima i podjednako snažnih amplituda.

„Migovi se za govorni ton mogu nalaziti i u glasnoći i boji govornoga zvuka jer se te zvučne osobine u govoru iz fizioloških razloga mijenjaju s promjenom tona. Zato je glasan govor znak i za povišen ton, kao što je i kreštava boja znak za vrlo visok ton, a tamna boja za vrlo nizak ton“ (Škarić 1991: 284).

Škarić u fonetici razlikuje značenje pojmova tona glasa i fundamentalne frekvencije. Ton glasa percepcijska je kategorija onoga što čujemo kao visinu glasa te se može izmjeriti kao fundamentalna frekvencija. Pojedinac tako može govoriti na pet različitih tonskih visina: na vrlo visokom tonu, na visokom, središnjem, niskom i na vrlo niskom tonu, a upravo je središnji ton onaj na kojemu se pretežno odvija govor, dok su preostali tek odstupanja od središnjega tona. Nizak središnji ton odiše snagom i samopouzdanjem, a visok ton asocira na tjelesnu sićušnost i slabašnost (Škarić 1991: 284).

Također, visina je subjektivno opažanje glasova povezano s frekvencijom vibriranja glasnica, pa shodno tome, što je ona viša, viši je i glas. Dok, primjerice, u mnogim afričkim tonskim jezicima postoji tzv. spuštanje (engl. *downdrift*), intonacijska pojava u kojoj se pod utjecajem niskih tonova visina glasa prema kraju rečenice spušta (Mandić 2007: 82).

Pri mjerenju tona fonetičari rabe nekoliko psihoakustičkih ljestvica, ovisno o tome koja je glavna svrha mjerenja. Iako se najčešće upotrebljava linearna fizička ljestvica u hertzima (Hz), u različitim se mjerenjima ipak koriste psihoakustičke ljestvice. U istraživanjima intonacijskih obrazaca upotrebljavaju se ljestvice u polutonovima (pt), u melima i barkovima. Najniže vrijednosti f_0 koje u šaptu mogu biti oko 40 Hz iznose 160 pt, normalni muški glasovi koji u govoru imaju vrijednost f_0 između 116 i 130 Hz kreću se između 34 i 36 pt, visoki su muški glasovi iznad tih vrijednosti i mogu doseći vrijednosti i više od 40 pt. Ženski normalni glasovi kreću se od 175 Hz do 140 Hz, što znači između 41 i 47 pt, dok viši i vrlo visoki ženski glasovi u falsetu mogu dosezati i oko 400 Hz, sve do otprilike 56 pt kao dječji glasovi, koji mogu biti i iznad te vrijednosti. Dakako, i glasnoća utječe na frekvencijske vrijednosti pa glasniji govor ima prosječno i više vrijednosti f_0 (Varošaneć-Škarić 2019: 137–150).

S druge strane, prema Škariću (1991: 285), kada govorimo o intonaciji ili govornoj melodiji, govorimo o figuri koju tvore uzastopne mijene tona – skokovite uz kraće ili duže zadržavanje istoga tona (pjevanje) ili klizne uz stalnu promjenu tona (govor).

Intonacija je povezana s drugim prozodijskim sredstvima: glasnoćom, brzinom, stankama, ritmom, dikcijom i s kretanjem tona u riječi, tako primjerice povišenje tona prati porast glasnoće, usporavanje govorne brzine i pojačanu artikulaciju. Mjerljivost intonacije izražava se prema smjeru tonske promjene, veličini tonske promjene, prema vremenu kada se tonska promjena zbiva i prema tonu oko kojega se tonska promjena zbiva.

Govoreći o intonaciji podrazumijevamo parametre koji je grade: variranje osnovnoga tona, jačinu, trajanje, stanke. Promjena visine osnovnoga tona pretpostavlja utvrđivanje prosječne visine glasa govornika. U odnosu na tu vrijednost utvrđuju se dva visinska pojasa, niski i visoki. Uzlaznost, pretežito u višem pojasu, implicira otvaranje prema drugome, aktivan dijaloški odnos. Padanjem tona signalizira se isključivanje aktivne uloge govornika, povlačenje u sebe ili potpuna neutralnost (Defterdarević-Muradbegović 2003: 66).

U nekim se opisima intonacijska struktura sastoji od obrisnih tonova koje promatramo kao slijed različitih visina. Tako se izjavne rečenice često obilježavaju silaznim obrisom, silaznom intonacijom, a upitne rečenice bez upitnih riječi uzlaznim obrisom, odnosno intonacijom. Takozvanim obrisnim tonovima imenujemo intonacijske tonove koje razlikujemo od tonova u okviru riječi (sliveni tonovi). U drugim se pristupima intonacijska struktura promatra kao slijed različitih visina ili tonova. Najistaknutiji ton u tonskoj cjelini naziva se jezgrenim tonom, mogu ga okruživati glava, predglavlje i zaglavlje, odnosno slijed slogova između prvoga naglašenog sloga i jezgrenoga tona, nenaglašeni slogovi na početku tonske skupine, i slogovi koji slijede iza jezgrenoga tona (Jelaska 2004: 201–203).

Intonacija rečenice uglavnom je opreka, primjerice između upitne i izjavne rečenice, a katkad protivština poznata kao naglasak isticanja. Tako rečenični postupci isticanja mogu mijenjati, poništavati ili dodavati naglaske riječi, dok intonacija može s drugim prozodijskim obilježjima služiti za izražavanje osobnoga stava, poput čuđenja, ironije, bijesa i radosti, a može iskazivati i neke druge nejezične podatke, poput društvenoga položaja ili podrijetla (Jelaska 2004: 203).

Stvarajući rečenicu, polazimo od poznatoga u našoj misli prema nečemu novom što postaje cilj naše obavijesti. Dijelove rečenice koji nose obavijest smatramo smisaonim središtima pa ih izgovaramo jače od poznatih dijelova proizašlih iz naše misli. Međutim, i jedni se i drugi odsječci mogu izgovarati jače ili slabije, primjerice jače se izgovaraju oni koji se nalaze na kraju rečenice, pritom se uz logički naglasak vežu i logička stanka i logička melodija (Silić i Rosandić 1979: 58).

Tonska svojstva u rečenici nazivamo (logičkom) melodijom. Melodija je nezavršne sintagme uzlazna, a završne silazna, međutim, prvi je dio od drugoga odvojen sintagmatskom pauzom. Upitne rečenice u kojima nema upitnih riječi imaju melodiju nezavršne sintagme, tj. uzlaznu. Ista rečenica s točkom umjesto upitnika imala bi uzlazno-silaznu melodiju što znači da ih razlikuje samo melodija i stoga je ona logička (Silić i Rosandić 1979: 63–64).

4. REČENIČNA INTONACIJA

Rečenica je cjelina sastavljena od vrednota govornoga jezika. Uvijek se „ostvaruje u stanovitoj liniji intenziteta i intonacije, koja prati akt već od momenta pokretanja procesa. Radi se stvarno o udisaju i izdisaju, o porastu i padu, što se tiče snage intenziteta, te o dizanju i spuštanju, što se tiče intonacije. Bez padanja intenziteta i spuštanja tona nema ni završne rečenice“ (Guberina 1967: 53).

Škarić (2009: 130) objašnjava da su programi za sklapanje elemenata u slijedu u jednu rečenicu smješteni u govornom moždanom središtu, u Brocinu središtu¹ i u području oko njega. Rečenica tako teži ostvaraju na jednom izdisaju i veličini koja ne prelazi 24 sloga (ili 8 govornih riječi) te ne traje dulje od 5 sekunda. Dulje rečenice od toga već predstavljaju niz rastegnutih dijelova rečenica koji su međusobno povezani isto koliko i rečenice u odlomku. U razgovornom govoru prosječna rečenica u hrvatskome jeziku ima 5 riječi (oko 3,5 s), a rečenice s tri i s četiri riječi zajedno čine 87 % svih izgovorenih rečenica.

Rečeničnu prozodiju čine prozodijski oblici koji govorno ostvaruju njezinu rečeničnost – sintaktičko-logičke stanke razgraničenja, intonacija, glasnoća i govorna brzina – ali su ta rečenična sredstva uglavnom međusobno vezana, primjerice tako da povišenje tona prati porast glasnoće i usporavanje govorne brzine, što je i razlog da se prozodijski oblici sastavljeni od tih prozodijskih sredstava za rečenicu najčešće opisuju samo jednim – intonacijom (Škarić 2009: 132).

„Rečenična jezična intonacija ima dijelom univerzalne osobine, a dijelom posebne određenog jezika, koje se razlikuju od intonacija u drugim jezicima. Univerzalni intonativni rečenični oblik čini uzlazni ton na početku i padajući na kraju rečenice (...). Nepotpuni intonacijski pad na kraju iskazuje nedovršenost rečenice, prekid govora, čuđenje, pitanje, oklijevanje ili slično. Univerzalna je osobina i raščlanjivost rečenične intonacije na manje članke – intonativne jedinice, koje obvezno imaju po jednu intonativnu jezgru“ (Škarić 1991: 287).

Škarić (1991: 287) također smatra da jezične posebnosti u rečeničnim intonacijama nisu velike, unatoč početnome dojmu. Rečeničnoj se intonaciji pridružuju

¹ Brocino središte – područje u ljudskom mozgu koje upravlja motoričkom kontrolom govora; nazvano je po francuskom kirurgu i antropologu Paulu Broci koji ga je prvi opisao 1861.

osobine sloja prozodije riječi i prozodije sloja glasa, koji je kulturalno motiviran pa se razlike mogu činiti većima nego što jesu. Tako nam ljudski glas može reći o biološkim osobinama govornika, podrijetlu, fizičkim okolnostima u kojima se govor odvija, o sugovorniku, emotivnom stavu govornika prema sugovorniku ili predmetu razgovora.

S druge strane, „obavijest tekstom (leksičkim materijalom) uvijek je siromašnija od obavijesti govorom. Čak i onda kada nam obavijest tekstom izgleda bogata i slojevita, kao npr. u književnom djelu, ona je tek prividno bogata i slojevita; zapravo, ona je bogata i slojevita toliko koliko svojim oblikom potiče izraz govorom, koji je zapravo nosilac bogatstva i slojevitosti književnog djela“ (Vuletić 1971: 71).

Budući da se kretanje tona u riječi i kretanje tona u rečenici odvija istodobno, često je teško prepoznati odnosi li se promjena tona na riječ ili na rečenicu. Međutim, prozodija rečenice jača je od prozodije riječi te su razlike u ostvaraju riječi s istim naglaskom u raznim pozicijama rečenične intonacijske jedinice veće nego razlike u izvedbama tona u riječima s različitim naglascima.

„Prozodijski oblik riječi neutralizira se u intonacijskome obliku u koji je uključen, ali se intonacijski oblik nikad ne neutralizira kod zamjenjivanja jednoga naglaska riječi drugim naglaskom. Pokazuje se da je rečenična intonacija primarna, a da je prozodija riječi modificira. (...) Primjerice, pojava tonskoga pada na posljednjemu mjestu u intonacijskoj jedinici (...) dovodi do toga da se na tome mjestu više ne razlikuju uzlazni i silazni naglasci riječi“ (Vlašić Duić i Pletikos Olof u: Martinović i dr. 2021: 97). Tako ćemo u nezavršnim intonacijskim jedinicama teško razlikovati uzlazne i silazne naglaske jer su sve riječi obilježene uzlaznom intonacijom.

4. 1. DIJELOVI INTONACIJSKE JEDINICE

Rečenice se raščlanjuju na intonacijske jedinice i svaka se rečenica sastoji od jedne, dvije ili više intonacijskih jedinica. Unutar jedne intonacijske jedinice mogu se ostvariti jednostavne, složene i zavisne ili glavne rečenice, ili pak samo dijelovi rečenica s najmanje jednim fonetski istaknutim slogom. „Prozodijsko je sredstvo te razdiobe kratka stanka razdvajanja, a kriteriji su sintaktičko-logički i ritmički; u pismu

su obavezne granice nezavršnih intonacijskih jedinica označene zarezom, ali govor redovno ostvaruje znatno veći broj tih jedinica od obaveznoga (Škarić 1991: 309).“

Intonacijska jedinica odsječak je omeđen stankama, a kao najveći govorni članak određena je unutarnjom prozodijskom kohezijom i razgraničenošću od drugih intonacijskih jedinica te predstavlja govorno ostvarenje obavijesne jedinice koju bi slušač trebao percipirati odjednom. Prozodijsku koheziju ostvaruju povezan govor i intonacijska kontura kao potpun melodijski oblik u govoru (Marić 2018: 175–176).

Prozodijska sredstva razgraničavanja intonacijskih jedinica jesu: glasna ili bezglasna stanika, većom brzinom izgovoreni slogovi predglavlja, duljenje posljednjega sloga intonacijske jedinice te mijene visine tona ili smjera tonske promjene nenaglašenih slogova u intonacijskoj jedinici. Međutim, i stanke, brže izgovoreni slogovi predglavlja, i duljenje posljednjega sloga, mogu s druge strane biti znakovi oklijevanja, a ne razgraničavanja (Marić 2013: 61).

4. 1. 1. INTONACIJSKA JEZGRA

S obzirom na intonacijske značajke, intonacijsku jedinicu dijelimo na intonacijsku jezgru (nukleus, šiljak), intonacijski početak (glavu, prednjak) i intonacijski završetak (rep, stražnjak). Jezgra je govornikovo pojačanje-povišenje-produženje izgovora sloga u riječi ili, kako je primijetio Ivas (1996), pokazna ozvučena jezgra. Također je to intonacijski najviši i najrazlikovniji dio intonativne jedinice.

„Nju u europskim jezicima čini naglašeni slog istaknute riječi u intonacijskoj jedinici, a u našem jeziku još i slog iza naglašenoga jer je on uz naglasak vezan razlikovanjem uzlaznih od silaznih naglasaka. U nas je, kao i većine drugih jezika, normalno istaknuta posljednja riječ u intonacijskoj jedinici (...), ali zbog veće izražajnosti (ili zbog slabe govorne organizacije) može biti slabije ili jače istaknuta riječ i na svakom drugom mjestu u intonacijskoj jedinici“ (Škarić 1991: 309).

U hrvatskome se standardu može razabrati šest i više intonacijskih jezgara. Nakić (1981) je razlikovala pet: silaznu (\searrow), uzlaznu (\nearrow), ravnu ($-$), silazno-uzlazno-silaznu (∇) te složenu – uzlaznu i silaznu ($/+$) jezgru. Škarić pak dodaje i silazno-uzlaznu (\vee), dok Ivas uvodi razlikovanje s obzirom na smjer tonskoga kretanja –

temeljni oblici (silazna i uzlazna) i modifikacije (uzlazno-silazna, silazno-uzlazna, nisko-visokosilazna, silazno-uzlazno-silazna ili balkanska, ravna srednja i visoka i tzv. patetični luk). Upravo je patetični luk oblik koji Nakić i Škarić ne spominju, a nastaje kada se istakne „neposljednja riječ intonacijske jedinice, a visok ton se zadrži i pri izgovoru ostalih riječi te jedinice sve do njezina kraja, ali s laganim opadanjem, do sredine raspona“ (Ivas 1996: 234).

Prema Škariću, silazna je jezgra najbrojnija. Prepoznavamo je u izjavnim i uskličnim rečenicama i to najčešće u njihovim završnim intonacijskim jedinicama, rjeđe u nezavršnim, u upitnim rečenicama s upitnom riječju, u li-pitanjima i pitanjima bez upitne riječi. Različito se ostvaruje s obzirom na modalno značenje rečenice, odnosno na završnost ili nezavršnost intonacijske jedinice u kojoj se nalazi.

„U uskličnim je jedinicama vrh jezgre nešto viši, a silaženje je tona usporeno. U upitnim rečenicama bez upitne riječi i u rečenicama s izrazitije istaknutom riječju na bilo kojemu mjestu ton je u jezgri još i viši nego u uskličnima, ali s naglim padom tona. Ton je visok a pad brz i u upitnim rečenicama s upitnom riječi, a s pitanjem na nekoj drugoj riječi“ (Škarić 1991: 310). Ton će u završnoj intonacijskoj jezgri brže pasti nego u nezavršnoj jedinici rečenice, a još se veće silaženje tona očekuje u jezgri jedinice kojom završava odlomak. Iako intonacijski oblik mijenja svoje značenje ovisno o rasponu, tipu iskaza i sl., Ivas (1996: 240) ipak izdvaja neka značenja silazne intonacije: odlučnost, sigurnost, uvjerenost, završnost, zaključnost, zatvaranje, ozbiljnost.

Upravo će silazna intonacijska jezgra otvoriti mjesto ostvarenju naglaska riječi jer je ona najsličnija jezgrama u izjavnim rečenicama, akustički će se ta silaznost potpuno ostvariti na silaznim, tonski neutralnijim naglascima, i to na slogu iza naglašenoga jer na uzlaznim naglascima riječi silaznost jezgre počinje s nižega tona i sa zadržkom (Škarić 1991: 310).

Uzlaznu jezgru nalazimo u nezavršnim intonacijskim jedinicama i u pravilu samo u posljednjoj riječi intonacijske jedinice. Ton joj raste u naglasnom i zanaglasnom slogu, a potom u intonacijskom završetku ostaje ravan ili blago pada. Karakterizira je nezavršnost iskaza, što može biti i znak sugovorniku da se od njega očekuje dopuna kada se ta intonacija nađe u nezavršnoj intonacijskoj jedinici. Česta je također u temama, nabrajanju, pitanjima bez upitne riječi ili s upitnom riječju, ali s upitom na kojoj drugoj riječi, u upitnim uzrečicama i pozdravima (Škarić 1991: 310). Neka su od

značenja uzlazne intonacije i otvorenost, nezavršnost, nezaključnost, ovisnost, nesamostalnost, prisjećanje, reaktiviranje iskustva, ispitivanje, impliciranje, nedogađajnost, rutina i ritualnost (Ivas 1996: 240).

Silazno-uzlazna se jezgra, prema Škariću, može naći samo na kraju nezavršnih intonacijskih jedinica, točnije u pretpretposljednima, jer upućuju na rečenicu s više intonacijskih jedinica. Takav intonacijski lik diskursu daje pripovjedni ton i često je zamjenjiva s uzlaznom jezgrom.

Ivasu (1996: 240) je pak položaj silazno-uzlazne jezgre zanimljiv s retoričkoga aspekta jer spaja dva temeljna i proturječna intonacijska signala (silaznost i uzlaznost) u važnu poruku. Ima i evokativno značenje, što upućuje na staro, otprije poznato, ali i implicira ili najavljuje nastavak razgovora. U hrvatski jezik stigla iz engleskoga ili talijanskoga, ta jezgra u tim je jezicima česta i svrstavaju je u temeljne oblike, dok je kod nas tek izvedeni oblik, varijanta uzlaznoga ili nezaključnoga oblika te je stilistički obilježena. U engleskome se jeziku tim oblikom iskaz može završiti, može biti u zadnjoj intonacijskoj jedinici, dok se u hrvatskome jeziku može naći samo na kraju neposljednje intonacijske jedinice. Silazno-uzlazna jezgra rijetka je u čitanju, ali je sve češća u razgovoru i monologu, a najčešća u javnome obraćanju.

Silazno-uzlazno-silazna jezgra, obrnuta ili inverzna, svojstvena je balkanskim jezicima. Možemo je naći na bilo kojemu mjestu u intonacijskoj jedinici, a ono što je čini specifičnom jest istaknuti naglašeni slog nižega umjesto višega tona od prethodnoga iz intonacijskoga početka. Prepoznat ćemo je po silaznosti naglašenoga samoglasnika istaknute riječi, zatim slijedi nagli rast i ponovno nagli pad. Njezino ostvarenje pratimo kroz dva ili tri sloga ili na jednome, a najčešća je u da/ne pitanjima bez upitne riječi, a-pitanjima i li-pitanjima (Škarić 1991: 311-312).

Složena jezgra podrazumijeva posebno uzlaznu i posebno silaznu, promatrane kao cjelinu, osim ako je presječena stankom razdvajanja intonacijskih jedinica. Zahvaća dvije susjedne podjednako istaknute riječi, one se nalaze u vrlo čvrstoj sintagmatskoj vezi koja može biti značenjska, idiomatska ili uz pomoć veznika *i* i *ili*. (Škarić 1991: 312).

Ravnu ćemo jezgru, u pravilu, čuti samo u posljednjoj riječi intonacijske jedinice jer upućuje na nedovršenost iskaza. Rijetka je i zvuči pjevno pa se javlja primjerice u usklikima, u dječjem hvalisanju, u poštapalicama i u pozdravima kao inačica uzlazne

jezgre. Njezin ravan ton govoru daje prizvuk generalizacije ili dosade, nerijetko i sarkazma te implicira odsutnost emocija (Škarić 1991: 312).

Škarić naposljetku zaključuje, „najveći je broj rečenica složen od niza intonacijskih jedinica. Najčešći je niz složen od jedne (a u nabranju nekoliko) intonacijskih jedinica s uzlaznom jezgrom nakon koje slijedi završna intonacijska jedinica sa silaznom jezgrom (...). Dvije uzastopne intonacijske jedinice sa silaznim jezgrama značajka su bezvezničkih složenih rečenica (...), ali i vezničkih, napose u inverziji“ (Škarić 1991: 312).

Ivasovo shvaćanje intonacijskih jezgara (1996: 232–233) pokazuje nam da ih ne smatra ravnopravnima, već ih dijeli na temeljne oblike i njihove modifikacije, dok modifikacije razlikuje kao kombinacije i stilizacije. Sve su kombinacije složeni oblici, bez obzira na to ostvaruju li se unutar jedne riječi ili se raspoređuju na dvije, po čemu Nakić i Škarić razlikuju jednostavne i složene jezgre. Ivas ih pak kategorizira prema tonskoj jednostavnosti odnosno složenosti pa one s jednim tonskim smjerom naziva temeljnim oblicima, a one s promjenom smjera u kretanju tona naziva kombiniranim.

4. 1. 2. INTONACIJSKI POČETAK

Glasovna se prozodija u najvećoj mjeri ostvaruje na prvome dijelu intonacijske jedinice koji nazivamo intonacijski početak. Na tom dijelu ton raste do prvoga naglašenog sloga koji može biti visok, srednji ili nizak, a zatim prema jezgri ide silazno, ravno ili uzlazno. Intonacijski početak najdulji je dio intonacijske jedinice, a može se skratiti pomicanjem jezgre naprijed. Naime, kada je istaknuta prva riječ u intonacijskoj jedinici ili se jedinica sastoji od jedne riječi, intonacijskoga početka skoro da i nema. Na niskome ili na visokome tonu on je ravan, a takav intonacijski početak može stajati ispred silazne, uzlazne ili silazno-uzlazne jezgre, koje su, dakle, na višem tonu od intonacijskoga početka.

Takve će intonacijske jedinice naglasiti govornikovu nezainteresiranosti, njima će izraziti ono što mu je nevažno, dok će visok ravan intonacijski početak ispred silazne jezgre rečenici dati uskličnost. S druge strane, uzlazni intonacijski početak obično se nalazi na niskome tonu te izražava srdačnost i živahnost (Škarić 1991: 313–314).

4. 1. 3. INTONACIJSKI ZAVRŠETAK

Intonacijski je završetak najčešće kratak ili ga nema, njegovu ulogu preuzima krajnji dio jezgre jer je intonacijska jezgra najčešće na zadnjoj riječi u jedinici. Poslije svih vrsta intonacijskih jezgara intonacijski završetak ima silazan ili nizak, a ravan ton, osim iza ravne jezgre kada je visok i ravan. Međutim, završetak je duži i u njemu se može isticati još poneka riječ kada je jezgra pomaknuta naprijed. Završnost intonacijske jedinice određuje tonska visina intonacijskoga završetka. Tako viši ton u završetku izražava upitnost i uskličnost ili nedovršenost rečenice u nezavršnim intonacijskim jedinicama sa silaznom jezgrom, a na kraju odlomka ton se završetka spušta i najčešće prelazi u šapat. Govornik će završnu opuštenost postići sporijom brzinom govora te nižim tonom i manjom glasnoćom, što se postiže samo u intonacijskome završetku (Škarić 1991: 314–315).

4. 2. NAGLASAK ISTICANJA

Četiri su osnovna parametra intonacije: naglasak, pauza, tempo i melodija. Stoga, zahvaljujući intonaciji, rečenica može glasiti i kao izjavna i kao upitna i kao usklična, a može dobiti i dodatne tonove kojima će naglasiti važne točke u govoru ili izraziti različito emocionalno stanje govornika. „Intonaciji njezini parametri pomažu da izrazi specifično emocionalno stanje govornog subjekta. Tako će govorni subjekt, ogorčen, komponentu *nečuveno* u rečenici *To je nečuveno!* izgovoriti tako da joj prvi slog (*ne*) izdvoji od ostalih i produži: *To je ne – čuveno!* Komponenta je tu dakle *nečuveno* (...) istaknuta i tako izdvojena od ostalih dopunskim naglaskom, što ga nazivamo naglaskom isticanja (Silić i Rosandić 1979: 80).

Naglasak isticanja poznajemo i kao postupak isticanja jedne riječi ili bilo koje značenjske jedinice ostvarene u okviru riječi. U tom kontrastivnom postupku istaknuta jedinica nužno je jedna od naglasnih jedinica te se nalazi u okviru u kojemu djeluje naglasni kontrast. „Kada se logički istaknuta jedinica podudara s naglasnom, logičko je isticanje svojstvo rečenice, a ne naglasne jedinice, ono je dakle intonacijsko obilježje.“ Stoga Garde (1993: 36) daje prednost izrazu *postupci isticanja*, a termin naglasak ostavlja kao obilježje riječi.

4. 3. FUNKCIJE INTONACIJE

Je li rečenica po svojoj modalnoj vrijednosti neutralan iskaz, pitanje ili zapovijed pokazat će govornikova intonacija, što je jedna od njezinih funkcija, a od ostalih se funkcija razlikuje po tome što nije uvijek djelotvorna.

Naime, intonacija izražava modalnu vrijednost rečenice samo ako je prepuštena slobodnom izboru. Drugim riječima, uglavnom je operativno jezično sredstvo kao dio komunikacijske funkcije, odnosno funkcije pretvaranja jednostavnih nizova riječi u komunikacijske jedinice (Grahek 1974: 76). Primjerice, određena nam intonacija signalizira da u pogledu sintaktičke strukture upitnu rečenicu interpretiramo kao oblik uz koji je dana intonacija obično vezana. Sintaktički obilježene upitne rečenice ponekad idu s intonacijom pitanja, a sintaktički neobilježene upitne rečenice uvijek idu s intonacijom pitanja (Grahek 1974: 80).

Ivas, Kišiček i Kolić (2004) proveli su istraživanje intonacije pitanja u hrvatskome i slovenskome. Jedan od ciljeva bio je preispitati postojeće opise intonacijskih oblika upitnih rečenica u slovenskim i hrvatskim priručnicima te pronaći sličnosti i različitosti između intonacijskih oblika pitanja. Njihovi rezultati pokazuju da pitanja najčešće završavaju ravno ili silazno kako u hrvatskome tako i u slovenskome jeziku.

Intonacijska se obilježja ne razlikuju od drugih obilježja govora po svojim fizičkim karakteristikama, nego samo po svojoj funkciji. „Tako, ako se i ne prizna rečeničnoj intonaciji lingvistički karakter, ne može se *a priori* uzeti neko fonijsko obilježje kao intonacijsko a da se ne usporedi prethodno s fonološkim sustavom toga jezika. Određeno obilježje bit će razlikovno, naglasno ili intonacijsko ovisno o jezičnoj jedinici kojoj se pripisuje: ta je jedinica morfem za razlikovna obilježja, riječ za naglasak, dok je za intonaciju to rečenica“ (Garde 1993: 35–36).

Kada sluša prirodni govor, čovjek nije u stanju slušati akustička svojstva, isto je i sa sintetičkim govorom kada se ne obraća pažnja na niz šumova, tonova i stanki. „Općeprihvaćena je činjenica da intonacijski oblici imaju lingvistički distinktivnu funkciju. (...) Međutim, ipak ne bi trebalo reći da je percepcija tonske visine kategorijska, nego se varijacije intonacije interpretiraju kategorijski kad se radi o tzv. govornom (jezičnom) slušanju“ (Bakran i dr. 200: 106).

Intonacija vrši sve svoje funkcije unutar intonacijske jedinice ili većih cjelina, kao što je odlomak. Tvori intonacijske obrasce, ističe, povezuje, razgraničava te simbolizira i oslikava različita značenja samostalno ili s drugim prozodijskim ili gramatičkim sredstvima, u svrhu stvaranja i tumačenja značenja te upravljanja razgovorom. Također, povezuje jednostavne i razgraničava složene govorne radnje, stvara cjeline, određuje i vrstu jednostavnih i složenih govornih radnji, tj. pokazuje što govornik želi postići izrečenim (Marić 2013: 52–56).

Vuletićevo istraživanje provedeno 1980. pokazalo je da intonacija koja izražava nešto ružno bez obzira na leksički oblik ima uvijek negativan predznak. Svi pozitivni i augmentativi u „ružnoj“ intonaciji imaju posve očekivano negativni predznak, dok u intonaciji koja izražava nešto lijepo tek pokoji augmentativ dobiva negativan predznak.

U neutralnoj intonaciji negativne predznake dobivaju svi augmentativi, međutim, kako je glavni nositelj afektivnosti neutralna intonacija, dojam odnosa „lijepo-ružno“ ne poprima takve intenzitete. Uspoređujući identičan leksički oblik u raznim intonacijama, autor zaključuje da utjecaj intonacije u određivanju dojma „lijepo-ružno“ bitno mijenja vrijednost.

Intonacija uvijek nosi subjektivnu poruku, odnosno stav govornika. U određivanju odnosa „malo-veliko“, rezultati su pokazali da intonacija značajno utječe i na taj odnos. Intonacija koja izražava nešto lijepo ujedno i smanjuje dojam veličine, dok intonacija koja izražava nešto ružno povećava taj dojam. Na primjer, *nosina* u lijepoj intonaciji gubi svoje dimenzije.

Vuletić zaključuje da intonacija (cjelokupno zvukovno ostvarenje) ne samo da određuje stilističku vrijednost deminutiva, pozitivna i augmentativa već ravnopravno s leksičkom formom sudjeluje u određivanju njihove denotativne vrijednosti.

5. KOMPARATIVNA ANALIZA GRAMATIKA

Iako su radovi Petra Guberine položili temelj proučavanja intonacije u hrvatskome jeziku još 50-ih godina prošloga stoljeća, u središtu se njegova proučavanja ona našla kao stilsko sredstvo. Zatim 80-ih svoj doprinos daje i Nakić *Kontrastivnom analizom intonacije engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika*, no za ovu su nam komparativnu analizu relevantna istraživanja Škarića i drugih autora koji intonaciju opisuju kao prozodijsko sredstvo na rečeničnoj razini.

Prve zapise o rečeničnoj intonaciji u gramatikama hrvatskoga jezika možemo pratiti od prvog izdanja Akademijine gramatike, točnije prvoga toma *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (1991). Važnost intonacije na razini rečenice, ne samo riječi, prepoznali su i autori *Hrvatske gramatike* (1995), Barić i dr., zatim o njoj čitamo u Raguževoj *Praktičnoj gramatici* (1997), Težak-Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika – priručniku za osnovno jezično obrazovanje* (2003) i Silić-Pranjковиćevoj *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2007).

U nastavku analiziramo opis rečenične intonacije u pet navedenih gramatika koje su jedine u hrvatskoj literaturi obradile temu intonacije na razini rečenice. Izdvojili smo poglavlja u koja su je autori smjestili, njezine definicije, koliko je detaljno obrađena, kakvim su se primjerima autori služili te naposljetku sistematizirali razlike u opisivanju.²

Rečenična je intonacija u hrvatskim gramatikama obrađena u različitim poglavljima. U početku su je svrstavali pod fonetiku, a kasnije pripisivali sintaksi. U *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima* i *Hrvatskoj gramatici* možemo je naći pod *Fonetikom hrvatskoga književnog jezika (Govorni dijelovi)* odnosno *Fonetikom i fonologijom (Rečenična intonacija i rečenični naglasak)*, u *Praktičnoj* pod *Intonacijom i naglaskom*, u Težak-Babićevoj pod *Rečenicom* ili pak pod *Redosljedom sintaktičkih jedinica* u Silić-Pranjковиćevoj gramatici.

Definicije rečenične intonacije u konačnici se ne razlikuju, ali svaka je gramatika definira na sebi svojstven način – kao figuru, melodiju ili mijenu tona. Tako je intonacija melodija koju ima rečenica kao sintaktički i značenjski skup riječi i kao jedinica poruke u izgovoru (PG); mijenjanje visine tona u rečenici da bi se istaknule pojedine riječi u

² Kako bismo snalaženje u tekstu pojednostavnili, tumačimo kratice kojima smo se koristili, označujući gramatike u kojima se razlaže intonacija: AG – *Akademijina gramatika* (Stjepan Babić i dr. 1991), HG – *Hrvatska gramatika* (Eugenija Barić i dr. 1995), PG – *Praktična hrvatska gramatika* (Dragutin Raguž 1997), TB – Težak-Babićeva *Gramatika hrvatskoga jezika* (Stjepko Težak, Stjepan Babić 2003), SP – Silić-Pranjковиćeva *Gramatika hrvatskoga jezika* (Josip Silić, Ivo Pranjковиć 2007)

rečenici te izrazio osobni stav onoga tko govori (TB); melodijska linija rečenice koja predočuje kretanje rečeničnoga tona i na taj način pomaže slušatelju u pravilnom razumijevanju poruke, odnosno jedan od načina iskorištavanja prozodijskih obilježja da bi se izrazile nijanse značenja i različita emocionalna stanja (HG); dizanje i spuštanje glasa radi izražavanja razlika u značenju poruke i stupnjevima osjećaja izraženih porukom (SP); figura koju tvore uzastopne mijene tona (AG).

Opis intonacijskih jezgara prvi je u gramatiku uvrstio Škarić. Njegov opis kreće od temeljnoga pojma intonacijske jedinice koju dijeli na intonacijsku jezgru, intonacijski početak te intonacijski završetak. Izdvojio ih je šest: *silaznu* jezgru koju najčešće nalazimo u završnim intonacijskim jedinicama izjavnih i uskličnih rečenica, upitnim rečenicama s upitnom riječju, pitanjima bez upitne riječi, li-pitanjima i nezavršnim jedinicama; *uzlaznu* jezgru koja signalizira opću nezavršenost iskaza, a česta je u nabrajanjima i upitnim uzrečicama, javlja se i u pozdravima te ljubaznim ponudama; *silazno-uzlaznu* jezgru koja upućuje na rečenicu s više intonacijskih jedinica pa iskazu daje pripovjedni, ležerni ton; *silazno-uzlazno-silaznu* ili *inverznu* intonacijsku jezgru u kojoj je naglašeni slog nižega umjesto višega tona od prethodnoga; *uzlaznu i silaznu*, odnosno *složenu* jezgru koja zahvaća dvije susjedne podjednako istaknute riječi ako su one u čvrstoj binomskoj vezi; *ravnu* intonacijsku jezgru koja se može pojaviti samo u posljednjoj riječi intonacijske jedinice, ponekad se javlja kao inačica uzlazne jezgre te u nezavršnim jedinicama ispred stanke prekida govora, leksičke stanke ili stanke procesiranja.

Ostale gramatike ne govore o intonacijskim jezgrama već pojednostavljaju na uzlaznu, silaznu, uzlazno-silaznu i ravnu intonaciju.

Težak i Babić razlikuju dvije osnovne vrste intonacije – *uzlaznu* i *silaznu*. U silaznoj ton na kraju rečenice pada pa označava završenost govorenja, takvu intonaciju obično imaju izjavne i usklične rečenice. Prema autorima, razlika je između izjavnih i uskličnih uglavnom u registru što znači da su početni tonovi usklične rečenice viši i jači (viši registar) nego tonovi izjavne (niži registar).

Uzlazna intonacija podrazumijeva rast tona na kraju rečenice koji označuje nezavršenost govorenja. Takvu su intonaciju primijetili obično u nekim upitnim i u nekim afektivnim rečenicama (rečenice čuđenja, sumnje, straha i sl.). Pitanje i čuđenje razlikuju kao izjavu i uzvik. Registar afektivne rečenice obično je viši i jači od registra upitne rečenice, a one koje počinju upitnom riječju (*tko, gdje, zar* i sl.) imaju silaznu intonaciju. Ton u upitnoj rečenici prema kraju raste, a usklična se rečenica izgovara

glasnije, brže, višim i jačim glasom. Ton na kraju rečenice pada kao i u izjavi, ali naglije s većim razmakom između prethodnoga višeg i završnoga nižeg tona.

Gramatika hrvatskoga jezika (SP) navodi da je *uzlazno-silazna* intonacija svojstvena izjavnim rečenicama, *uzlazna* je svojstvena upitnim rečenicama bez upitne riječi, a *silazna* uskličnim rečenicama i upitnim rečenicama s upitnom riječju.

Rečenična je intonacija u *Hrvatskoj gramatici* *uzlazna*, *silazna* ili *ravna*, prema tome kakav je rečenični sadržaj, kakvo je govornikovo emocionalno stanje, je li rečenica završena, nezavršena ili je pitanje itd. Kao i u drugim gramatikama, intonacija je izjavne rečenice obično silazna, dok je za intonaciju u upitnoj i uskličnoj rečenici tipično povišenje tona. U upitnoj rečenici povišenje tona može imati svoj vrh ili na kraju rečenice ili na riječi na koju se odnosi pitanje. Primjerice, u pitanju *Vlak dolazi u utorak ujutro?* intonacija je uzlazna s vrhom na kraju rečenice ili je vrh uzlazne intonacije na riječi *utorak* jer je težište pitanja na danu kada vlak dolazi. Autori dalje objašnjavaju da se prema kraju rečenice intonacija spušta u uskličnoj rečenici u kojoj je obično visoka, a vrh je tona na riječi koja izražava emocionalno stanje.

Praktična hrvatska gramatika na razini rečenice razlikuje upitnu od izjavne intonacije, a obje od usklične intonacije te one mogu biti *uzlazna*, *silazna*, *uzlazno-silazna*, *ravna* itd.

Silić i Pranjković dalje pišu o rečeničnome naglasku i rečeničnoj stanci. Naglasak zahvaća onaj dio rečenice koji slijedi kao odgovor na pitanje, a to je obavijesni predikat, koji tada može biti i bez dijela rečenice zahvaćenoga pitanjem, tj. bez obavijesnoga subjekta. U primjerima: *Tko će doći? Ivan će doći. i Ivan.* rečenični je naglasak u obje rečenice na *Ivan* te obično zahvaća i dio rečenice koji je stavljen nasuprot drugome dijelu rečenice. Rečenična stanka imat će razlikovnu ulogu u rečenicama svojstvenima racionalnim i ekonomičnim žanrovima teksta, primjerice: *Hoće li to učiniti Ivan ili Marko? Ivan, ne Marko. i Ivan ne, Marko.*

Praktična hrvatska gramatika važnost pridaje naglasnim jedinicama, odnosno izgovornim cjelinama unutar rečenice koje, bez obzira na stvaran broj riječi u njoj, funkcioniraju kao jedna izgovorna riječ, s jednim naglaskom. Unutar rečenice ima više intonacijskih izdvojenih jedinica koje su u pismu odvojene zarezima, a u govoru stankama. Naime, slog na kojemu se takav naglasak nalazi istaknutiji je, jači od ostalih oko njega. Tako naglasak dobiva tzv. kontrastivnu ulogu, ističući samo jedan slog po jačini izgovora i visini tona u naglasnoj jedinici. Takvo se kretanje rečenične melodije razlikuje od isticanja pojedinih dijelova rečenice, tj. od rečeničnoga naglaska.

Hrvatska gramatika kaže da je rečenični naglasak pojačan izgovor one riječi u rečenici koja je najvažnija za razumijevanje poruke. U pismu se rečenični naglasak ne označuje, ali se može i označiti primjerice masnim slovima ili kurzivom: *Ivan mi je to rekao* (a ne Marko ili Luka), *Ivan mi je **to** rekao* (a ne nešto drugo), *Ivan mi je **to** rekao* (a ne napisao). Autori na rečeničnoj razini, iz prozodijske uloge naglasaka i zanaglasne dužine, ističu još dvije njihove uloge: kulminativna (lat. *culmen* = vrh, vrhunac) i delimitacijska (lat. *delimitatio* = razgraničenje). Kulminativna se uloga prozodijskih jedinica sastoji u isticanju riječi kao jedinica govornoga niza. Slušatelj prepoznaje u rečenici toliko izgovorenih cjelina koliko čuje naglasaka (vrhova). Delimitacijska uloga prozodijskih jedinica sastoji se u razgraničenju govorenih riječi i posljedica je kulminativne uloge prozodijskih jedinica.

Od pet analiziranih gramatika, u Tablici 1 prikazali smo da sve obrađuju uzlaznu i silaznu intonaciju, dvije uvrštavaju uzlazno-silaznu intonaciju u izjavnim rečenicama (SP, PG), tri spominju i ravnu (AG, HG, PG), dok Škarić pored uzlazne, silazne i ravne navodi silazno-uzlaznu, složenu i silazno-uzlazno-silaznu, a izostavlja jedino uzlazno-silaznu.

Sve se gramatike na rečeničnu intonaciju nadovezuju i rečeničnim naglaskom i rečeničnom stankom. Škarić je potanko obradio temu rečenične intonacije i iscrpno opisao šest intonacijskih jezgara, dok Težak i Babić razlikuju tek dvije osnovne vrste intonacije, uzlaznu i silaznu, ali jedini objašnjavaju odnose registara. Silić-

Pranjkovićeve gramatika navodi uzlaznu, silaznu i uzlazno-silaznu intonaciju, ali se ne zadržava na opisivanju, dok na primjerima objašnjava rečenični naglasak i stanku, što čine i ostale gramatike.

Hrvatska gramatika ističe uzlaznu, silaznu i ravnu intonaciju, objašnjava na primjerima pa razlučuje kulminativnu i delimitacijsku ulogu prozodijskih jedinica.

Praktična hrvatska gramatika važnost pridaje intonacijskim jedinicama na temelju kojih objašnjava rečeničnu intonaciju. Vrlo kratko kaže da intonacija može biti „uzlazna, silazna, uzlazno-silazna, ravna itd.“, sugerirajući da intonacijskih jezgara ima još, barem još dvije koje je i Škarić prepoznao (složena i silazno-uzlazno-silazna).

Gramatike	Poglavlja, definicije i vrste intonacija
AG	<i>Fonetika hrvatskoga književnog jezika, Govorni dijelovi</i>
	Figura koju tvore uzastopne mijene tona.
	Silazna, uzlazna, silazno-uzlazna, silazno-uzlazno-silazna, složena, ravna jezgra
HG	<i>Fonetika i fonologija, Rečenična intonacija i rečenični naglasak</i>
	Melodijska linija rečenice koja predočuje kretanje rečeničnoga tona i na taj način pomaže slušatelju u pravilnom razumijevanju poruke, odnosno jedan od načina iskorištavanja prozodijskih obilježja da bi se izrazile nijanse značenja i različita emocionalna stanja.
	Uzlazna, silazna i ravna intonacija
PG	<i>Intonacija i naglasak</i>
	Melodija koju ima rečenica kao sintaktički i značenjski skup riječi i kao jedinica poruke u izgovoru.
	Uzlazna, silazna, uzlazno-silazna, ravna i dr.
TB	<i>Rečenica</i>
	Mijenjanje visine tona u rečenici da bi se istaknule pojedine riječi u rečenici te izrazio osobni stav onoga tko govori.
	Uzlazna i silazna intonacija
SP	<i>Redoslijed sintaktičkih jedinica</i>
	Dizanje i spuštanje glasa radi izražavanja razlika u značenju poruke i stupnjevima osjećaja izraženih porukom.
	Uzlazna, silazna i uzlazno-silazna intonacija

Tablica 1. Prikaz intonacije u hrvatskim gramatikama

5.1. BILJEŽENJE INTONACIJE

Međunarodna fonetska abeceda (MFA ili IPA, engl. *International Phonetic Alphabet*) predstavlja sustav znakova za fonetsku i fonološku transkripciju. Prikazani simboli (Slika 1) opisuju značajke jezika na razini sloga, riječi ili fraze, odnosno na suprasegmentnoj razini, što podrazumijeva ritam i intonaciju govora.

TONES AND WORD ACCENTS				
	LEVEL		CONTOUR	
é̌	⌈	Extra high	ě	↗ Rising
é̎	⌊	High	ê̎	↘ Falling
ē̎	┆	Mid	ě̎	↗ High rising
è̎	┆	Low	ě̎	↗ Low rising
è̌	┆	Extra low	ě̎	↗ Rising-falling
↓		Downstep	↗	Global rise
↑		Upstep	↘	Global fall

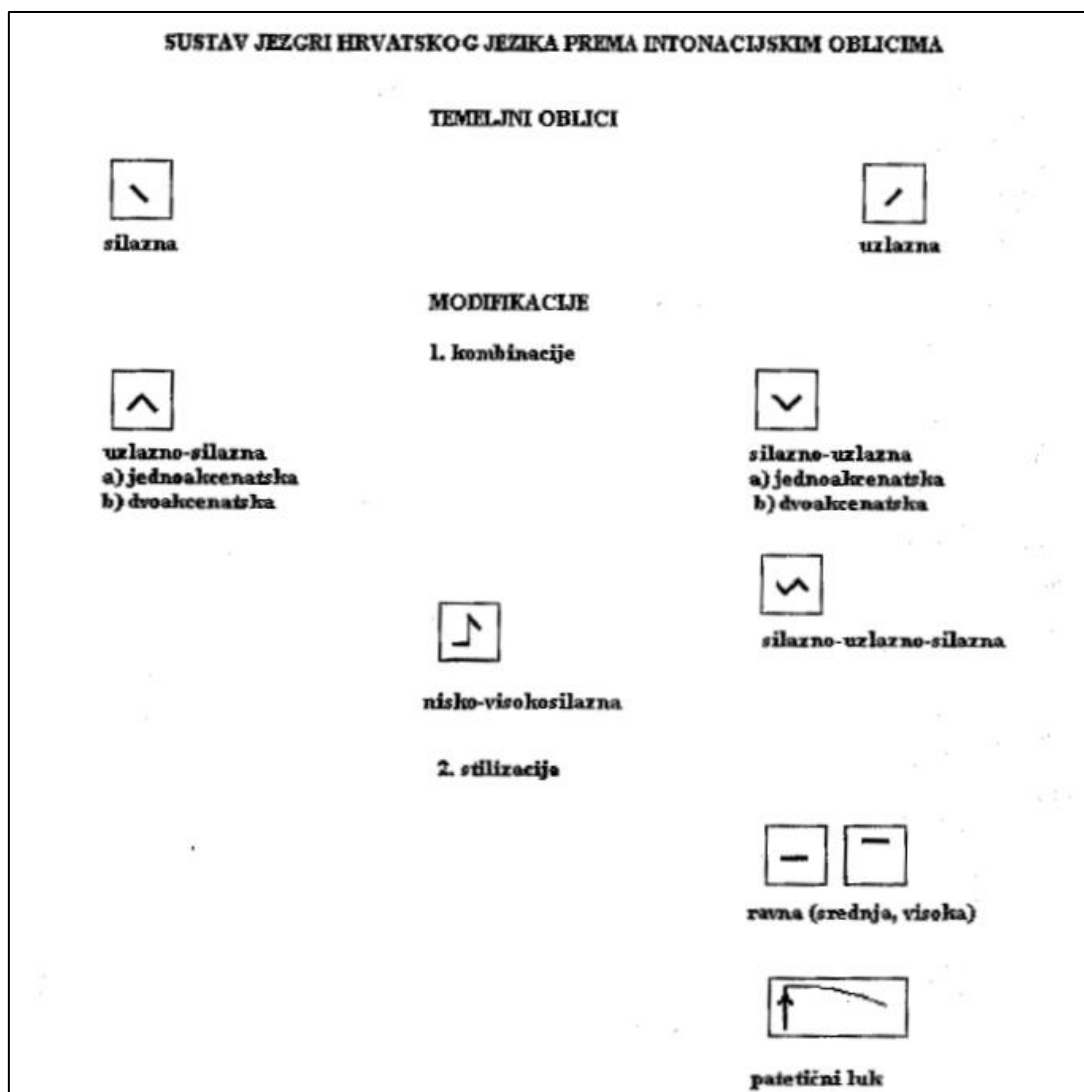
Slika 1. IPA znakovi za bilježenje tonskih naglasaka i intonacije³

Bilježenje je rečenične intonacije rijetko u proučavanoj literaturi, pa ipak se može primijetiti u Ivasovu članku o silazno-uzlaznoj jezgri (1996), Težakovim *Govornim vježbama* (1990), Težak-Babićevoj (2003) i Silić-Pranjковиćevoj (2007) *Gramatici hrvatskoga jezika*.

Kako smo već naveli, Ivas je intonacijske oblike podijelio na temeljne i njihove modifikacije, a modifikacije razlikuje kao kombinacije i stilizacije prema jednostavnosti

³ Slika preuzeta s mrežne stranice IPA <https://www.internationalphoneticassociation.org/>

ili složenosti tonskoga smjera. Tako na primjeru sustava jezgri prema intonacijskim oblicima u svome radu bilježi znakove za intonaciju (Slika 2) pa uz već prihvaćene za silaznu, uzlaznu, uzlazno-silaznu, silazno-uzlaznu, silazno-uzlazno-silaznu i ravnu (koju specificira na srednju i visoku, što vidimo i po visini znaka), bilježi i nisko-visokosilaznu te posebnim znakom patetični luk.

Slika 2. Ivasovo bilježenje intonacije

Obuhvativši terminom intonacija cjelokupno zvukovno ostvarenje, u intonacijske je vježbe Težak uvrstio između ostaloga i vježbe u isticanju riječi. Kako bi olakšao služenje priručnikom i pospješio govorne vježbe, čitateljima je preporučio kako bilježiti govorne vrednote (Slika 3). Intonaciju bilježi ispod rečenica ravnom crtom sa zakrivljenim završetkom prema gore (uzlazna) ili prema dolje (silazna) (Slika 4).

Govorne se vrednote mogu ovako obilježavati:

Intonacija — silazna: ↓
 — uzlazna: ↑

— visina: srednje, više, visoko, vrlo visoko, dublje, duboko, vrlo duboko

— jačina: normalno, glasnije, glasno, vrlo glasno, tiše, tiho, vrlo tiho

— brzina: umjereno, brže, brzo, vrlo brzo, sporije, sporo, vrlo sporo; usporeno, ubrzano

— rečenični naglasak: potrcava se riječ koju treba naglasiti

— stanka: kratka |, obična | |, duga | | |

Slika 3. Bilježenje govornih vrednota u Težakovim *Govornim vježbama*

Lav, lisica i vuk

Umj. sr. norm. neutr.
 Sprijateljše se lāv, | lisica | i vūk. | | Jèdnom, | lòvèci zājedno,
 ūhvatiše màgarca, | zēca | i dīvokozu. | | Lāv rěče vūku: | | »Dèder,
 više, zapovjedno Brže, samouvj. umj. sr. norm. neutr. brže, jače, samouvj.
 podijéli plijên!« | | »No pa štò? odgovori vūk. | | »Stvâr je jūsna:
 || màgarac tēbi, zēc lisici, a dīvokozu mēni.« | | Umj. sr. norm. neutr.
 || Razljútio se lāv. | |
 Nije mu se svidjela tākva pòdjela. | | Umj. sr. norm. neutr.
 Odmah je ūbio vūka i òtkinuo
 mu glāvu. | | Zàtim se okrénuo lisici i zaréžao: | | Jače, više, brže, srdito
 »Deder, podijéli
 sad tí!« | | Umj. sr. norm. neutr. Više, brže, udvorno
 | | Lisica, | uvijajući rēpom, rěče | | »Jednostāvni je nē može

60

Slika 4. Primjer bilježenja intonacije u tekstu

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Silić i Pranjković rečeničnu intonaciju označavaju lukovima iznad rečenica, odnosno strelicama koje upućuju na uzlaznu ili silaznu melodiju (Slika 5), bilo da je riječ o jednouslaznosti i jednosilaznosti ili dvouslaznosti i dvosilaznosti složene rečenice. Razlikovati je možemo po zarezu koji odvaja zavisnu od glavne rečenice, što upućuje na dvouslaznost i dvosilaznost.

1504. Na takav način mogu se utvrditi odnosi između glavnoga i zavisnoga dijela zavisnosložene rečenice s drukčijim karakterom zavisnoga dijela. Ispred zavisnoga dijela može doći čestica koja pojačava njegovo značenje. U zavisnome dijelu može biti izraz koji govori o odnosu prema sadržaju poruke (npr. izraz *dakako*):

1. s namjernim zavisnim dijelom:

(Zašto je to Ivan učinio?) a) Ivan je to učinio (zato) da nas obraduje;
 (Je li Ivan to učinio?) b) Ivan je to učinio, (zato) da nas obraduje.

2. s načinskim zavisnim dijelom:

(Kako će Ivan učiti?) a) Ivan će učiti onako kako i drugi studenti uče;
 (Hoće li Ivan učiti?) b) Ivan će učiti, (onako) kako i drugi studenti uče.

3. s vremenskim zavisnim dijelom:

(Kada će Ivan upisati četvrtu godinu?)

a) Ivan će upisati četvrtu godinu (tada) kada se vrati iz inozemstva;
 (Hoće li Ivan upisati četvrtu godinu?)
 b) Ivan će upisati četvrtu godinu, (tada) kada se vrati iz inozemstva.

Slika 5. Bilježenje intonacije u Silić-Pranjковиćevoj gramatici

Težak-Babićeva *Gramatika hrvatskoga jezika* ne bilježi intonaciju u rečeničnim primjerima, ali ukazuje na razliku višega i nižega registra (Slika 6). Razlika je između izjavnih i uskličnih rečenica u tome što su početni tonovi usklične rečenice viši i jači nego tonovi izjavne rečenice. Isto je i s upitnim i afektivnim rečenicama gdje je registar afektivne obično viši i jači od registra u pitanju – prikazano vodoravnim crtama među kojima se vidi odnos viši-niži i zakrivljenost koja upućuje na uzlaznost odnosno silaznost.

Visina ili ton glasa također služi za isticanje pojedinih riječi u rečenici, ali i za izražavanje osobnog stava onoga tko govori. Mijenjanje visine tona u rečenici obično se zove **rečenična intonacija**. Razlikuju se dvije osnovne vrste intonacije: **566.**

a) silazna intonacija, u kojoj ton na kraju rečenice pada i koja označava završenost govorenja. Takvu intonaciju obično imaju izjavne i usklične rečenice. Razlika je između izjavnih i uskličnih rečenica uglavnom u registru, tj. u tome što su početni tonovi usklične rečenice viši i jači (viši registar) nego tonovi izjave (niži registar).

Izjava: ————— Usklik: —————

b) uzlazna intonacija, u kojoj ton na kraju rečenice raste i koja označuje nezavršenost govorenja. Takva je intonacija obično u nekim upitnim rečenicama i u nekim afektivnim rečenicama (rečenice čuđenja, sumnje, straha i slično). Pitanje i čuđenje razlikuje se kao izjava i uzvik. Registar afektivne rečenice obično je viši i jači od registra u pitanju.

Pitanje: ————— Čuđenje: —————

Slika 6. Usporedba intonacije višega i nižega registra

6. ISTRAŽIVANJE INTONACIJE U TEORIJI I PRAKSI

Da bismo potkrijepili proučene opise intonacije u hrvatskim gramatikama, proveli smo istraživanje osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika. Ustvrdili smo kako autori opisuju intonaciju krajnjim korisnicima udžbenika, učenicima, podudara li se njihova građa s opisima iz stručne literature i koje su pogreške odnosno omaške u opisima. Korpus čini devet školskih udžbenika⁴, u kojima se opisuje intonacija, izdanih prije 2019. godine i nakon kurikularne reforme.

Kako bismo usporedili intonaciju u teoriji i praksi, nadalje smo odabrali govorni korpus iz hrvatskoga školskog sustava i proučili intonaciju u govoru profesora⁵. U istraživanju se bavimo slušanjem i analiziranjem intonacije u govoru profesora *Škole za život* i *Škole na Trećem*. Korpus čini 135 minuta videopredavanja nasumce odabranih školskih predmeta i govornika u nižim razredima osnovne škole i četvrtome

⁴ Bagić, Krešimir i dr. 2017. *Hrvatski jezik 7. Školska knjiga*, Zagreb.; Dujmović Markusi, Dragica; Terezija Pavić-Pezer. 2007. *Fon-Fon 1. Profil*, Zagreb.; Dujmović Markusi, Dragica; Terezija Pavić-Pezer. 2015. *Fon-Fon 1. Profil*, Zagreb.; Dujmović Markusi, Dragica; Vedrana Močnik; Tanja Španjić. 2020. *Fon-Fon 2. Profil-Klett*, Zagreb.; Kurtak, Marica. 2014. *Učimo hrvatski jezik 3. Školska knjiga*, Zagreb.; Lugarić, Zorica; Nebojša Koharović. 2000. *Hrvatski jezik 5. Profil*, Zagreb.; Močnik, Vedrana. 2009. *Hrvatski jezik 3. Profil*, Zagreb.; Motik, Marica i dr. 2014. *Kocka vedrine 7. Školska knjiga*, Zagreb.; Šojat, Anita. 2020. *Naš hrvatski 7. Školska knjiga*, Zagreb.

⁵ Radi lakšega snalaženja u tekstu u nastavku ćemo sve govornike nazivati profesorima.

razredu srednje škole. Tako smo u odnos doveli opis intonacije u teoriji i konkretne primjere iz prakse, pripremljeni ili naučeni govor i spontani govor, na temelju kojih djeca svjesno ili nesvjesno usvajaju intonacijske likove.

6. 1. INTONACIJA U ŠKOLSKIM UDŽBENICIMA

Prema kurikulumu za Hrvatski jezik iz 2019. godine⁶ u prvome razredu osnovne škole učitelj treba „poučiti učenike tehnikama čitanja koje mu omogućuju točnost, pravilnu artikulaciju glasova, rečeničnu intonaciju“, dok se od učenika očekuje da „točno intonira rečenicu s obzirom na priopćajnu svrhu i poredak riječi u rečenici u skladu s jezičnim razvojem i dobi“. I u drugome razredu osnovne škole učenik „točno intonira izjavnu, upitnu i uskličnu rečenicu“, u trećem razredu „u govornim situacijama samostalno prilagođava ton, intonaciju i stil“. U petome razredu učenik „razgovijetno govori i točno intonira rečenice“, dok u sedmome „povezuje izgovorne cjeline u veće cjeline i rečenice, rečeničnim naglaskom i rečeničnom intonacijom“, a u osmome „razgovijetno govori primjenjujući govorne vrednote“.

U srednjoj školi učenik „samostalno primjenjuje pravogovorna pravila hrvatskoga standardnog jezika uvažavajući verbalne i neverbalne vrednote govorenoga jezika s obzirom na funkcionalni stil teksta“.

Proučavajući opis intonacije u osnovnoškolskim i srednjoškolskim udžbenicima hrvatskoga jezika izdanima prije 2019. godine i nakon kurikularne reforme, možemo primijetiti opisivanje intonacije s nekoliko pogrešaka ili omašaka.

Korpus čini devet udžbenika u kojima se opisuje intonacija: *Hrvatski jezik 5, Naš hrvatski 7, Kocka vedrine 7, Hrvatski jezik 7, Fon-Fon 1, Fon-Fon 1* (drugo izdanje), *Fon-Fon 2, Učimo hrvatski jezik 3, Hrvatski jezik 3*. U osnovnoškolskim se udžbenicima intonacija opisuje vrlo površno i nesigurno, dok je u srednjoškolskima, kao jedna od govornih vrednota, opširnije i detaljnije objašnjena. Najviše se o intonaciji uči u sedmome razredu, a rijetki je udžbenici spominju i u petome u sklopu nastavne teme *Rečenica – osnovna priopćajna jedinica*. U udžbenicima se tako potiče učenike na

⁶ Odluka o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (13. kolovoza 2021.)

razmišljanje da u govoru razlikujemo rečenice prema priopćajnoj svrsi – izjavnu, upitnu i uskličnu rečenicu koje u govoru iskazujemo jačinom glasa i rečeničnom intonacijom, tj. promjenom visine glasa pri izgovoru rečenice. Silazna je intonacija prikazana zanimljivom ilustracijom lika koji silazi s brda, uz rečenice: *Hrvoje ima još jedan. i Što kažeš?* Uzlaznu intonaciju predstavlja lik koji hoda uzbrdo, s upitnom rečenicom bez upitne riječi: *Hrvoje ima još jedan?* Zatim opet silazna u uskličnim rečenicama: *Sad sam ja na redu!* Također se navodi da je intonacija upitne i usklične rečenice obilježena povišenjem tona (Lugarić, Koharović 2000: 6).

Autori udžbenika za sedmi razred više su se posvetili naglasnome sustavu hrvatskoga standardnog jezika, dok su poneki pod *Jezičnim i nejezičnim sredstvima* objasnili da svaka rečenica ima svoju intonaciju te da je rečenična intonacija kretanje visine tona od početka do završetka rečenice radi razumijevanja značenja poruke (Motik i dr. 2014: 24-26; Bagić i dr. 2017: 24-26). Zatim dijele intonaciju na uzlaznu u kojoj visina tona raste prema završetku rečenice i silaznu u kojoj visina tona pada prema završetku rečenice. Uzlaznu intonaciju imaju upitne rečenice bez upitnih riječi, a silaznu najčešće usklične i izjavne rečenice. Intonacija može biti i ravna, obično u nezavršenim rečenicama s trotočjem.

Međutim, ostaje nejasno što je s upitnim rečenicama s upitnim riječima koje se uopće ne spominju (Šojat 2020). Drugi pak udžbenici objašnjavaju da pitanja s upitnom riječju također imaju uzlaznu intonaciju (Motik 2014: 26; Bagić i dr. 2017: 26), što nakon proučavanja literature možemo prepoznati kao grešku, ili pridodaju čuđenju uzlaznu intonaciju, u rečenici *To smo gradivo zaista dobro naučili!* (Bagić i dr. 2017: 26).

U srednjoj se školi intonacija obrađuje kao jedna od govornih vrednota. Opisani su: jačina (intenzitet) glasa, visina (ton) glasa, brzina (tempo) govorenja te stanka (pauza). Navodi se da ovisno o sadržaju rečenice i našem stavu prema sadržaju dolazi do promjene visine glasa, do njegova dizanja, spuštanja, vraćanja na ravnu intonaciju itd. To mijenjanje visine glasa (tona) nazivaju rečeničnom intonacijom ili rečeničnom melodijom. Nadalje objašnjavaju autori, u izjavnim je rečenicama intonacija silazna, pri kraju rečenice ton pada i time označava kraj rečenice. Kod izgovora usklične rečenice intonacija je također silazna, ali za razliku od izjavne rečenice njezini su početni tonovi viši i jači. Kod izgovora upitne rečenice ton je pri kraju rečenice uzlazan i time se označava nezavršenost govorenja, tj. pitanje. Međutim, kada upitnu rečenicu započinjemo upitnom riječju, ona tada ima silaznu intonaciju. Ista rečenica može biti

izjavna, upitna ili usklična, što znači da i rečenična intonacija ima razlikovnu ulogu. Budući da razlikuje značenje rečenice, naziva se i logičkom melodijom (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer 2015: 71). Neki su srednjoškolski udžbenici otišli korak dalje i naveli jednostavne proširene (izjavne) rečenice uzlazno-silazne intonacije s jezgrovitim opisom izgovora. Tako se izjavna rečenica uglavnom izgovara bez uzbuđenja, mirno, ni preglasno ni pretiho, ni brzo ni sporo. U prvoj se, nezavršnoj, sintagmi ton povisuje pa je melodija uzlazna. U drugoj se, završnoj, sintagmi ton snizuje pa je melodija silazna: *Od pedesetak dvoraca u Hrvatskom zagorju II najposjećeniji je Trakošćan*. (Dujmović Markusi, Pavić-Pezer 2007: 88; Kurtak 2014: 71; Močnik 2009: 88).

Prema Kurtak (2014: 71) i Močnik (2009: 88) rečenice koje počinju upitnim riječima imaju silaznu melodiju. U rečenicama koje počinju imenicom ili glagolom izriče se čuđenje, sumnja i sl. pa je pri govornom činu ton obično viši i jači nego kad pitanje počinje upitnim riječima. Počinju li upitne rečenice imenicom ili glagolom, melodija im je uzlazna. Usklične rečenice izgovaraju se brže i glasnije nego izjavne i imaju silaznu melodiju, kao i izjavne, ali je početni ton usklične viši i jači od tona izjavne rečenice.

„Povišen ton dostiže vrh u riječi na koju se odnosi pitanje, a prema kraju rečenice ton se spušta, ili povišen ton dostiže vrh na kraju rečenice. I ovdje se vrh tona nalazi u riječi koja izražava emocionalno stanje govornika ili na kraju rečenice“ (Markusi, Pavić-Pezer 2007: 88). Također, rečenice kojima se izražava pozdravljanje, predstavljanje i oslovljavanje imaju silaznu melodiju (Kurtak 2014: 71). Tek dva udžbenika čine pogrešku u opisu usklične rečenice kojoj podrazumijevaju uzlaznu intonaciju (Motik 2014: 26; Bagić i dr. 2017:26).

U analiziranome korpusu nekoliko se primjera rečenica navodi s obilježnim intonacijama. Intonacija nije posve definirana, a terminologija je neprecizna. U nastavku smo (Tablica 2) prikazali analizirane udžbenike i označili intonaciju (uzlaznu, silaznu, uzlazno-silaznu i ravnu) u rečenicama koje se opisuju u udžbenicima (izjavna, upitna s upitnom riječju, upitna bez upitne riječi, usklična i nezavršena s trotočjem). Od devet udžbenika, tri su uvrstila uzlazno-silaznu intonaciju u izjavnim rečenicama, jedan ne spominje upitne rečenice s upitnom riječju, dok jedan navodi da takve rečenice imaju uzlaznu intonaciju. Svi su udžbenici usuglašeni oko uzlazne intonacije u upitnim rečenicama bez upitne riječi, dva smatraju da usklična rečenica ima uzlaznu intonaciju, dok se ostali slažu da ima silaznu. Tek jedan udžbenik spominje ravnu intonaciju u nezavršenim rečenicama s trotočjem.

REČENICE I INTONACIJA	UDŽBENICI								
	<i>Hrv. jezik 5</i>	<i>Naš hrv. 7</i>	<i>Kocka vedrine 7</i>	<i>Hrv. jezik 7</i>	<i>Fon- Fon 1⁷</i>	<i>Fon- Fon 1⁸</i>	<i>Fon- Fon 2</i>	<i>Učimo hrv. jezik 3</i>	<i>Hrv. jezik 3</i>
IZJAVNA REČENICA									
uzlazna									
silazna	+	+	+	+		+	+		
uzlazno-silazna ⁹					+			+	+
UPITNA S UPITNOM RIJEČJU									
uzlazna			+						
silazna	+			+	+	+	+	+	+
UPITNA BEZ UPITNE RIJEČI									
uzlazna	+	+	+	+	+	+	+	+	+
silazna									
USKLIČNA REČENICA									
uzlazna			+	+					
silazna	+	+			+	+	+	+	+
NEZAVRŠENA REČENICA S TROTOČJEM									
ravna		+							

Tablica 2. Opis intonacije u udžbenicima hrvatskoga jezika

⁷ Izdanje 2007.

⁸ Izdanje 2015.

⁹ Jednostavna proširena rečenica.

6.2. INTONACIJA U GOVORU PROFESORA ŠKOLE ZA ŽIVOT

U istraživanju se bavimo slušanjem i analiziranjem intonacije u govoru profesora *Škole za život*. Riječ je o eksperimentalnom programu čiji je nositelj Ministarstvo znanosti i obrazovanja, a u sklopu kojega su organizirana videopredavanja za vrijeme pohađanja nastave na mreži u školskoj godini 2020./2021.

Korpus čine 83 minute videopredavanja za četvrti razred srednje škole. Nasumce su odabrani predmeti (Hrvatski jezik, Fizika, Geografija, Informatika, Likovna umjetnost, Povijest) i lekcije u trajanju od 11 do 16 minuta. Odabrano je šestero profesora / profesionalnih govornika koje smo u nastavku kodirali oznakama G1 – G6.

Analizirani su pozdravi, predstavljanje govornika, upitne rečenice s upitnom riječju, upitne rečenice bez upitne riječi, izjavne jednostavne i složene rečenice, nabrojavanja, nedovršene rečenice te završne riječi i pozdravi, a zatim navodimo i primjere naglasaka isticanja. Analiza intonacije provedena je na temelju sluha.

U nastavku ćemo navest primjere rečenica i označiti jezgru, zatim prema Škarićevoj podjeli i opisu jezgara opisati govor govornika. Jezgre ćemo označiti na sljedeći način: silazna (\\), uzlazna (/), ravna (–), silazno-uzlazna (V), uzlazno-silazna (Λ), složena (/+).

Kako smo već naveli, jezgra je govornikovo pojačanje-povišenje-produženje izgovora sloga u riječi, odnosno intonacijski najviši i najrazlikovniji dio intonativne jedinice. Čini je naglašeni slog istaknute riječi u intonacijskoj jedinici i slog iza naglašenoga jer je on uz naglasak vezan razlikovanjem uzlaznih od silaznih naglasaka. Stoga u nastavku proučavamo pojedine jezgre i njihov ostvaraj u govoru različitih govornika.

Pozdravi imaju uzlaznu ili silaznu jezgru, a rjeđe ravnu kao inačicu uzlazne, što potkrjepljuje i analizirani korpus. Intonacija je silazna u primjerima: (G1, 0:02) *Dobar dan (\\)*; (G2, 0:05) *Dobar dan (\\)*; (G4, 0:01) *Lijepi pozdrav (\\)* te u primjeru kada nakon pozdrava slijedi obraćanje: (G6, 0:01) *Dobar dan (\\), drage učenice i učenici (\\)*, dok je uzlazna u sličnom primjeru pozdrava koji je dio proširene rečenice: (G5) *Dobar dan (/) || i (–) || dobro došli na sat Likovne umjetnosti u četvrtom razredu srednje škole (\\)*. Nadalje imamo uvodni dio govornika koji se u obraćanju koristi silazno-uzlaznom intonacijom, koja se obično nalazi u nizu ispred barem dvije drukčije jezgre, nastavlja uzlaznim jezgrama, a rečenicu završava silaznom intonacijom: (G3, 0:02) *Dragi učenici četvrtih*

razreda (V) || sve vas lijepo pozdravljam (/) || moje ime je (...) (/) || a tema ove videolekcije glasi (V) || Ponavljanje gospodarskih obilježja Hrvatske (V).

Silaznu intonaciju čujemo u gotovo svim završnim intonacijskim jedinicama izjavnih rečenica što pokazuju primjeri: (G1, 0:20) *Roman možemo svrstati među najbolje romane 20. stoljeća (V) || a zbog čega je to tako onda ćemo || i vidjeti (V)*; (G2, 2:30) *Na crtežu je izvor radioaktivnog zračenja (V) || u olovnoj posudi (V) || s uskim otvorom (V)*; (G4, 4:17) *Ukoliko se pojavi razmak (V) || potrebno ga je zamijeniti sa donjom crtom (V) || ili jednostavno spojimo riječi (V)*; (G5, 0:10) *Naša današnja tema obuhvaća dvije umjetnosti (V) || pop-art i op-art (V). Potrebna vam je bilježnica i olovka (V) || ali vas molim da pripremite i vaš mobilni telefon (V).*

Međutim, kod istoga govornika možemo primijetiti i silaznu, ali i uzlaznu intonaciju na kraju izjavne rečenice: (G1, 1:30) *Radnja romana vezana je uz tri toka (V) || čak eventualno i četiri (/)*. Ona upućuje na nedovršenost, no sljedeća se rečenica ne nadovezuje na nju, već govornik započinje novu cjelinu što daje do znanja pauzom, a zatim i silaznom jezgrom kojom otvara prostor za sljedeće intonacijske jedinice u rečenici: (G1, 1:33) *Radi se o Moskvi (V) || koja zapravo je || okvirno || prikazana kao jedan od || gradova (V) || u principu grad koji je odredište (/) || ali može biti bilo koji grad na svijetu (/) || vrijeme isto tako nije strogo određeno (–) || znači radi se o čovjeku (V) || o ljudima (V) || o svemu onome što nas okružuje (/) || jako puno je simbolike (/) || a mi ćemo lagano proći tijekom ovih triju lekcija (–) || i pokušati || sve to svrstati da bismo dobili cjelovitu sliku || ovoga || jako jako dobroga romana (V)*. Ovaj nam primjer također pokazuje da silazni intonacijski početak mogu slijediti sve vrste intonacijskih jezgara.

U nekih se govornika može primijetiti uzlazna, ali i silazno-uzlazna intonacija u izjavnim rečenicama na koje se žele nadovezati sljedećom rečenicom, no, moguće zbog nepripremljenosti ili treme, ostaju na uzlaznoj jezgri i rade stanku prije sljedeće rečenice pa se čini kao nedovršena, primjerice: (G1, 0:03) *Ja sam (...) (/)*. *Današnja tema je roman Mihaela Bulgakova – Majstor i Margarita (V)*; (G5, 6:43) *Potrebna vam je aplikacija Marylin (V) || fotografirajte selfie (V) || i zatim ga preoblikujte u spomenutoj aplikaciji (V)*. Prozodijska sredstva razgraničavanja intonacijskih jedinica koje smo prepoznali u navedenim primjerima jesu glasna i bezglasna stanka, većom govornom brzinom izgovoreni slogovi te mijene visine tona.

Složene izjavne rečenice podrazumijevaju uzlazne jezgre u početnim intonacijskim jedinicama, a silazne u završnim. Također, silaženje je tona u jezgri intonacijske jedinice kojom završava rečenica veće nego u nezavršnoj jedinici, a još veće u jezgri jedinice kojom završava odlomak što pokazuju i primjeri: (G1, 0:12) *Ovu temu sam podijelio na tri dijela (V) || s obzirom na to da || moramo razraditi određene segmente zaista složenog i || izvanredno zanimljivog romana (Λ); (G2, 2:34) Olovo dobro apsorbira radioaktivno zračenje (/) || te propušta zračenje samo kroz uski otvor (\\); (G5, 1:38) Opišite ovo umjetničko djelo (/) || u pet do deset riječi (\\); (G5, 1:18) U jednom novom okruženju (V) || rock glazba (V) || film i televizija (V) || strip reklame (/) || dio su umjetnosti pop-arta (\\) || otvarajući nove izvore tema (\\); (G6, 1:20) U početku je bila važna uloga organizacije Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu (V) || koja se zvala UNRRA (\\). Intonacijski završetak poslije svih vrsta intonacijskih jezgara ima silazan ili nizak, a ravan ton, osim iza ravne jezgre kada je visok i ravan.*

Silazno-uzlazna jezgra može se, prema Škariću, naći samo na kraju nezavršnih intonacijskih jedinica jer upućuju na rečenicu s više intonacijskih jedinica: (G4, 10:35) *Također (-) || htjela bih naglasiti (V) || u tablici vlasnik (V) || primarni ključ nam je ID vlasnika (\\) || te tip podatka kratki tekst (\\). Zašto (\\)? Ukoliko označimo tip podatka broj (V) || te ako ID vlasnika započinje s nulom (V) || tada prilikom unosa podataka program nam neće ispisati početnu nulu (\\); (G3, 2:14) U razvoju gospodarstva (/) || možemo izdvojiti nekoliko razdoblja (V) || odnosno etapa (V) || one imaju svoj vremenski okvir (V) || dakle početak i trajanje (/) || ali i obilježja odnosno sektore ili djelatnosti (V) || koji su dominirali u gospodarskom razvoju (\\).*

Snimljena predavanja isključuju spontanu interakciju s učenicima pa su najčešće rečenice tijekom monologa jednostavne ili složene izjavne. Međutim, neki profesori nastoje potaknuti učenike na razmišljanje postavljanjem pitanja na koja se očekuje individualno odgovaranje. Silazna se intonacija nalazi u gotovo svim upitnim rečenicama s upitnom riječju, ton je visok, a pad brz, također u upitnim rečenicama s upitnom riječju, a s pitanjem na nekoj drugoj riječi, primjerice: (G5, 0:56) *Što je pop-art (\\)?; (G5, 5:03) Kako biste opisali ovo umjetničko djelo (\\)? Što je umjetnika nadahnulo za stvaranje djela (\\)? Kako koristi boje (\\)?; (G6, 9:40) Kako se država i društvo razvijaju u Jugoslaviji u ozračju Hladnog rata (\\)? Koje su sličnosti, a koje razlike sa zemljama zapadnog i istočnog bloka (\\)?; (G1, 6:29) Kako je prikazan Sotona (\\)?; (G6,*

7:30) *Zašto (V)?*; (G2, 13:42) *Kojim radioaktivnim zračenjem (V) II jezgra ne mijenja svoj broj protona (V)?*; (G4, 4:55) *Kako znamo da nam je ovo polje primarni ključ (V)?*

Međutim, u primjeru kada govornik čita pitanja jedno za drugim, sva pitanja, osim posljednjeg, imaju silazno-uzlaznu jezgru ili uzlaznu koja je česta u nabranjima: (G5, 7:30) *Što izaziva kod vas gledanje u ovu sliku (V)? Što mislite što se događa (V)? Kako biste opisali uporabu boja (V)?* Iznimku od pravila napravio je govornik koji je pročitao izjavni dio rečenice uzlaznom intonacijom, zatim pitanje koje slijedi složenom: (G2, 9:15) *Jezgra 213 Bi raspadne se β -raspadom (/) II koja jezgra pritom nastane (/+)?*

Silazne se jezgre nalaze i u pitanjima s upitnom riječju *li*: (G6, 2:27) *Možete li II reći II zašto je to II tako (V)?*; (G1, 5:46) *Jeste li primijetili provokativnost teksta (V)?* No u analiziranome korpusu nailazimo i na upitne rečenice s *li*-pitanjem i uzlaznom intonacijom (G6, 7:19) *Možete li na osnovu ovog citata reći II kakva su bila prava republika (V)? Je li pravo na samoopredjeljenje do odcjepljenja važno (/)?*

U uzlaznoj jezgri ton raste u naglasnome i zanaglasnome slogu, a potom u intonacijskome završetku ostaje ravan: (G1, 1:30) *Radnja romana vezana je uz tri toka (V) II čak eventualno i četiri (/)*. ili blago pada. Uzlazna jezgra može biti samo u posljednjoj riječi intonacijske jedinice. Opće je njezino značenje nezavršenost iskaza te su takve jezgre česte u nezavršnim intonacijskim jedinicama – u temama, u nabranju i sl.: (G6, 7:08) *Organi vlasti su bili isprepleteni s partijskim organima (/) II pa je Josip Broz Tito bio na čelu Komunističke partije Jugoslavije (/) II bio je predsjednik Republike (/) II i predsjednik Vlade (V)*; (G6, 7:33) *Isto tako (/) II potražite zemljovide u vašim udžbenicima (/) II i nabrojite zemlje koje su bile članice Jugoslavenske federacije (/) II a danas su susjedne zemlje Hrvatskoj (V)*; (G3, 4:03) *U primarnom sektoru (V) II najvažnija djelatnost je poljoprivreda (V). Hrvatsku dijelimo na četiri poljoprivredne regije (/) II od kojih je nizinska regija najvažnija (V) II najrazvijenija (V) II odnosno najproduktivnija (V)...*

Završne riječi i pozdravi očekivano su većinom silazne intonacije u završnim intonacijskim jedinicama te uzlazne kada je riječ o složenim rečenicama i nezavršnim jezgrama koje prethode pozdravu: (G1, 15:52) *Hvala vam II što ste slušali (V) II i nemojte propustiti drugi dio jer ćemo polako otkrivati (–) II malo pomalo (V) ono što nas zanima o ovom fantastičnom romanu (V)*; (G1, 16:03) *Još jednom vam hvala (/) II i vidimo se u drugom dijelu (V)*; (G3, 13:58) *Ja vam želim puno uspjeha u učenju (/) II i*

dobre rezultate (∨); (G4, 14:52) To bi bilo sve za danas (/) II lijepi pozdrav (∨); (G6, 13:09) Nadam se da vam je bilo zanimljivo (∨). Doviđenja (∨).

Kako smo u uvodnome dijelu rekli o pozdravima, oni mogu biti i ravne jezgre pa tako imamo primjer: *(G5, 11:05) Stigli smo i do kraja današnje videolekcije II, nadam se da vam je bila zanimljiva (/) II doviđenja (–)*. u kojemu vidimo odstupanje od pravila u izjavnim rečenicama sa srednje visokom završnom jezgrom, a posljednji je primjer pozdrava u kojemu su nezavršne jezgre silazno-uzlazne ili silazne intonacije, a završna, pozdrav, uzlazno-silazne: *(G2, 14:20) Sljedeći put (∨) II analizirat ćemo primjere radioaktivnog zračenja (∨) II te vidjeti kako utječu na živa bića (∨) II do tada (∨) II srdačan pozdrav (/∨).*

Osim intonacijskih jezgara, analiziranjem korpusa izdvojili smo i nekoliko primjera naglasaka isticanja. Riječ je o kontrastivnom postupku koji podsjeća na silinu (intenzitet), a upravo jedinica koja je istaknuta postupkom isticanja u okviru je u kojem djeluje naglasni kontrast, tj. naglasna jedinica: *(G6, 12:00) Okolnosti njegovog stradavanja 1949. ili 50. godine su do danas nepoznate (∨); (G6, 6:36) Koje su sličnosti, a koje razlike sa zemljama zapadnog i istočnog bloka (∨)?; (G1, 1:30) Radnja romana vezana je uz tri toka (∨) II čak eventualno i četiri (/).*

Iako bismo očekivali, prema literaturi, da je silazna jezgra najbrojnija, analizirani korpus pokazao je uzlaznu jezgru (i modifikaciju – silazno-uzlaznu) češćom upravo zato što je najveći broj rečenica složen od niza intonacijskih jedinica, a najčešći je niz složen od nekoliko intonacijskih jedinica s uzlaznom ili silazno-uzlaznom jezgrom nakon koje najčešće slijedi završna intonacijska jedinica sa silaznom jezgrom.

Početni su pozdravi u svih govornika uzlazne ili silazne jezgre, dok na kraju predavanja pozdravljaju uzlazno-silaznom intonacijom, ravnom ili silaznom. Upitne rečenice s upitnim riječima uglavnom imaju silaznu intonaciju, osim u primjerima nabiranja pitanja i u kombinaciji izjavne i upitne rečenice gdje izjavna ima uzlaznu, nedovršenu intonaciju, a pitanje zatim uzlazno-silaznu. U upitnim rečenicama bez upitne riječi ton je u jezgri viši, ali s naglim padom.

Profesori tijekom predavanja čitaju i prepričavaju gradivo pa se u rijetkim spontanijim dijelovima govora, u objašnjavanju, često služe uzlaznom intonacijom u nastojanju da se nadovežu i povežu rečenice, dok u čitanju (G1, 5:05, primjer govornika koji čita ulomak iz književnoga djela) pretežu silazne jezgre. Pri nabirajuju

su česte uzlazne jezgre, također u mnogim složenim rečenicama kojima su završne intonacijske jedinice uzlazne intonacije čime se sugerira nedovršenost, što nije u svim primjerima slučaj, često se govornici „zalet“ u sljedeću rečenicu uzlaznom intonacijom, a trebali bi spustiti ton i završiti izjavnu rečenicu.

U korpusu se ističu uzlazne, silazne, ravne, uzlazno-silazne, silazno-uzlazne i složene jezgre. Nisu prepoznate dvije jezgre, silazno-uzlazno-silazna i patetični luk. Složene izjavne rečenice podrazumijevaju uzlazne jezgre u početnim intonacijskim jedinicama, a silazne u završnim. Također, silaženje je tona u jezgri intonacijske jedinice kojom završava rečenica veće nego u nezavršnoj jedinici. Uzlazno-silazna intonacija svojstvena je izjavnim složenim rečenicama, a silazno-uzlaznu primijetili smo samo na kraju nezavršnih intonacijskih jedinica jer upućuje na rečenicu s više intonacijskih jedinica.

Svako je ozvučenje teksta istodobno i njegova interpretacija te se od govornika na videopredavanjima očekuje da procijene količinu informacija u različitim dijelovima teksta i s obzirom na to upotrijebe prozodijska sredstva. Tako su dijelove s više informacija izgovorili višim tonom, glasnije, koristeći se i naglaskom isticanja, usporenim tempom i razgovijetno, a manje količine informacija nižim tonom, tiše i brže.

U nastojanju da zvuče pripremljeno i opušteno, u govoru profesora često čujemo i patetični luk, naime intonacijsku jedinicu počinju vrlo visokim tonom koji zatim opada, ali ostaje visok pa prevladavaju srednje visoke ili ravne završne jezgre. Međutim, u analiziranome govoru nismo ga prepoznali.

6.3. INTONACIJA U GOVORU PROFESORA ŠKOLE NA TREĆEM

U ovome dijelu istraživanja bavimo se slušanjem i analiziranjem intonacije u govoru profesora *Škole na Trećem*. Riječ je o nastavnome sadržaju koji svakodnevno pripremaju profesori koji učenike podučavaju gledajući u kameru, bez interakcije s njima. Takav je oblik nastave organiziran da bi učenici tijekom nastavne godine usvojili sve odgojno-obrazovne ishode predviđene u pojedinome razredu, bez obzira na način na koji je nastava organizirana.¹⁰ Profesori nastoje što jasnije i zanimljivije pristupiti učenicima, a od *Škole za život* razlikuju se, osim što predaju učenicima nižih razreda

¹⁰ Škola na Trećem: <https://i-nastava.gov.hr/vijesti/skola-na-trecem/670020> (20. prosinca 2022.)

osnovne škole, u spontanome govoru i pristupu što nam je zanimljivo u ovome proučavanju.

Korpus temeljimo na 52 minute preslušanoga govora četiri govornika (kodirana oznakama G1 – G4) i nasumce odabranim predmetima prva četiri razreda osnovne škole. Analiza intonacije provedena je na temelju sluha.

Za razliku od prethodnoga istraživanja u kojemu smo oprimjerali sadržaj iz literature i pokazali odstupanja od pravila u intoniranju govora, u ovome istraživanju analizirali smo govor odabranih govornika bez međusobnoga uspoređivanja. Preslušali smo po dva predavanja svakoga govornika i opisali intonaciju u govoru.

U nastavku smo naveli primjere rečenica i označili jezgru, zatim prema Škarićevoj podjeli i opisu jezgara opisali govor govornika. Jezgre smo označili na sljedeći način: silazna (∖), uzlazna (/), ravna (–), silazno-uzlazna (V), uzlazno-silazna (∧), silazno-uzlazno-silazna (∨) i složena (/+).

U videopredavanju za prvi razred osnovne škole analiziramo govornika (G1) sa štokavskoga govornog područja. U isječku iz predavanja objašnjava učenicima kako izraditi vjetrenjaču od papira. Sam čin objašnjavanja podrazumijeva spontani govor pa onda i raznoliku intonaciju. Govornik rečenice završava uglavnom silaznom intonacijom, vidimo to na primjeru uvodne rečenice i jedne intonacijske jedinice: (G1, 0:05) *Mi ćemo danas izraditi vjetrenjaču od papira* (∖). Rečenice s više intonacijskih jedinica također završava silaznom intonacijom, dok je prethodna jezgra uzlazna, ravna ili silazno-uzlazna: (G1, 5:30) *Pa bi bilo bolje da oni to naprave umjesto vas* (/) || *da ne bi ozlijedili prst* (∖); (G1, 6:25) *Voljela bih* (–) || *da mi fotografije svojih vjetrenjača* (/) || *pošaljete* (/) || *na našu već dobro poznatu* (–) || *stranicu* (∖); (G1b, 7:30) *Evo* (–) || *mislim* || *da smo naučili* || *puno* || *toga* || *o ljetu* (V) || *možda smo samo i ponavljali* (V) || *jer sigurna sam da ste puno toga* || *već dosad* || *i znali* (∖). U sljedećem primjeru vidimo variranje uzlazne i silazne jezgre: (G1b, 3:42) *Neki ljudi* || *će svoj godišnji odmor provesti* || *na moru* (–) || *neki će otići na rijeku* (/) || *a neki će otići u planine* (∖) || *jer je tamo malo hladnije* (∖).

Zanimljivo je primijetiti čestu uporabu silazno-uzlazne intonacije u nezavršnim jezgrama čime govornik signalizira nastavak rečenice: (G1, 4:22) *Dakle jedan vrh preskočimo* (V) || *a onda sljedeći opet savijamo* (∖); (G1b, 0:08) *Pogledajmo ove dvije slike* (∖). *Na prvoj slici vidimo ljetu u gradu* (V) || *a na drugoj vidimo ljetu u selu* (∖); (G1b, 1:46) *Ljudi koji imaju voćnjake* (V) || *imaju jako puno posla ljeti* (–) || *jer se beru prvi*

ljetni plodovi (V); (G1b, 4:12) Ako ćemo provoditi vrijeme vani (V) || vrlo je važno da se zaštitimo od sunca (/) || i visokih || temperatura (V).

U nabranju čujemo rijetku uporabu ravne intonacije koja se u pravilu nalazi samo u posljednjoj riječi intonacijske jedinice i koju bi trebalo zamijeniti uzlaznom ili silaznom: *(G1b, 0:45) Osim toga (V) || neki ljudi slobodno vrijeme || posvete tome da odu || na bazen (-) || da odu na rijeku (-) || možda se kupaju u moru (V).*

Prema literaturi, upitne rečenice s upitnom riječju silazne su intonacije što vidimo i u primjerima: *(G1, 3:32) Kako vama ide (V)?; (G1b, 0:20) Što uočavate (V)?; (G1b, 1:24) Što vidimo (V)?* Također su i upitne rečenice s li-pitanjima silazne intonacije: *(G1, 3:34) Snalazite li se (V)?*, a imamo i primjer li-pitanja bez čestice s uzlaznom intonacijom: *(G1, 1:07) Jeste uspjeli? (/)*

Završna uzlazna jezgra karakterizira nezavršnost iskaza što vidimo u primjerima gdje se govornik nastoji nadovezati na sljedeću rečenicu ili pak sugerira učenicima da od njih očekuje dopunu. Riječ je o izjavnim rečenicama za koje traži potvrdu i pritom uzima veću pauzu, no u tim bi se primjerima trebao koristiti silaznom intonacijom: *(G1, 1:34) Nadam se da ste uspjeli i vi ovo dobiti (/); (G1, 4:42) Čvrsto držite (/); (G1, 5:13) Sad to već liči na vjetrenjaču (/); (G1, 6:18) Funkcionira (/).* Isto vidimo i u uporabi silazno-uzlazne završne jezgre: *(G1, 2:04) Nadam se da vam ide (V); (G1, 6:22) Nadam se da su i vaše vjetrenjače ispale dobro (V); (G1b, 3:06) Evo vidimo to na ovim fotografijama (V); (G1b, 5:28) Sada ćemo (-) || malo ponoviti (V) || ono što smo već čuli (V); (G1, 0:24) Ja se nadam da ste vi pripremili papir ove veličine (V) || jučer smo se u emisiji dogovorili da hoćete (V); (G1, 3:03) I tako ćemo napraviti sa sve || četiri strane (V) || odnosno (-) || iz sva četiri vrha (V).*

Sljedeći analizirani govor možemo okarakterizirati kao pripovjedni. Govornik (G2) smisleno mijenja intonaciju, boju i visinu glasa da bi što vjernije prenio sadržaj i približio temu učenicima. Završne su mu intonacijske jedinice redovito silazne ili uzlazno-silazne: *(G2, 0:08) Priprema za ovu priču (/) || neka bude slušanje zvukova (V); (G2, 1:56) I (/) || hajdemo pročitati ovaj tekst (V); (G2, 0:21) Poslušajte (/) || prvi zvuk (V); (G2, 5:43) A sada || dolazimo na onaj najbolji || dio || ljeta (V) || a to je ljetno || voće i povrće (V); (G2, 6:29) Vjerujemo da ove godine suše neće biti (/) || i da ćete svaki dan pred sobom imati zdjelu voća (V); (G2, 2:47) Krenimo dalje (V).*

Silazno-uzlazna se jezgra može naći samo na kraju nezavršnih intonacijskih jedinica, i to u pravilu u pretpretposljednjima, jer upućuju na rečenicu s više intonacijskih jedinica. U primjerima je pak izrazita silazno-uzlazna intonacija u svim nezavršnim jedinicama. Tako govornik nastavlja pripovijedanje ili se obraća učenicima: (G2, 1:07) *Za takvu šetnju (V) || preporučamo (V) || sunčane naočale (V) || i naprtnjaču (∩); (G2, 4:02) Travnjaci (V) || ili livade (∩) || su mnogim kukcima (∩) || ljeti posebno (∩) || dom (∩); (G2, 6:03) Svi se radujemo (V) || lubenicama (V) || i polako je vrijeme da krenemo svakodnevno jesti puno voća i povrća (∩); (G2b, 0:07) Djeco (V) || danas vas uvodim u priču o imenicama (∩); (G2b, 0:13) Samo ćemo kratko vas uvesti u priču o jednoj vrsti riječi (V) || a njih ima još mnogo u našem hrvatskom jeziku (∩); (G2b, 6:22) Sretno vam u igri (V), pišući i razmišljajući o imenicama (∩).*

U nabranju se, kao prethodni govornik, služi ravnom intonacijom: (G2b, 2:41) *Međutim, imamo i neke pojave za što ne možemo reći niti da je biće (∩) || a niti da je predmet ili stvar (∩), recimo voda (-) || more (-) || vjetar (-) || magla (-) || kiša (-). E, to bi bile pojave (∩).* Pitanja postavlja služeći se česticom *li* te proizvoljno bira intonaciju, tako imamo primjer: (G2, 0:31) *Jeste li čuli (∩) || djeco (∩)?* u kojemu se koristi vokativom pa pitanje postavlja uzlaznom intonacijom, a vokativom kao završnom intonacijskom jedinicom spušta intonaciju. U sljedećem primjeru pitanje postavlja silaznom intonacijom, ali ga proširuje pa do završne silazne jezgre kombinira uzlazno-silaznu i uzlaznu: (G2, 0:56) *Jesmo li spremni sada (V) || za kratko (∩) || putovanje i šetnju kroz godišnje doba koje se zove (∩) || ljetu (∩)?*, a poslužio se i uzlazno-silaznom intonacijom u pitanju da bi naglasio pripovjedni ton: (G2, 0:33) *Je l' osjećate || neku atmosferu da ljetu samo što nije stiglo (∩)?*

Zanimljiva je uporaba uzlazno-silazne intonacije koja nije bila česta u drugih govornika: (G2b, 4:47) *Pjevati (∩) nije imenica (V) || jer objašnjava || što netko radi (∩) || a lijep || isto nije imenica (V) || jer opisuje kakav je tko (∩)*, i uzlazne i silazne, odnosno složene jezgre koj zahvaća dvije susjedne podjednako istaknute riječi koje su u vrlo čvrstoj sintagmatskoj vezi: (G2, 7:11) *Sada smo već na ljetnim praznicima (V) || i i šćemo || poljima (∩+∩)*

Govor sljedećeg govornika (G3) pomalo se razlikuje u isječcima koje smo analizirali. U prvome videopredavanju na ploči pokazuje kako nacrtati pravac pa u kombinaciji fizičke aktivnosti i objašnjavanja često se koristi silazno-uzlaznim jezgrama: (G3, 0:05) *Uzet ćemo dva trokuta (V) || i olovku (∩) || pa ćemo krenuti s radom*

(\); (G3, 0:15) *Uzmemo dakle (\) II ovakav jedan trokut (V) II i II pristonimo ga na list papira (V) II a drugi II stavimo II ovako uz njegovu bočnu stranu (V) II tako da ovaj trokut može slobodno kliziti (V) II po ovoj II stranici (-); (G3, 1:40) *Bilo bi dobro (V) II to malo (\) II i matematički označiti (\); (G3, 0:59) *Evo ja ću sada nacrtati jedan pravac (V), dok u drugome videu govori o porukama u digitalnome okruženju i prepričava poznati sadržaj pa su nezavršne intonacije uglavnom uzlazne, a završne silazne, opuštene, što čini ugodan govor: (G3b, 0:08) *Poruke su važne (\); (G3b, 0:23) *Evo, možete tu vidjeti (/) II nekakve crteže još iz špilja (\); (G3b, 1:29) *Nije bitno samo poruku poslati (\). *Poruka mora biti cjelovita (\) II mora imati svoj početak (/) II i svoj kraj (\); (G3b, 2:28) *I sada ćemo se vratiti (/) II jer smo došli do pravila (\); (G3b, 3:26) *Idemo dalje (\); (G3b, 4:37) *I došli smo do trećeg pravila (V) II pa ćete zapisati broj tri (V) II i prepisati ovo pravilo (\); (G3b, 7:04) *Sve smo provjerili (/) II mislim da vam je sve kristalno jasno (/) II i da će vaše poruke od sada biti pravi bombon (\).***********

Pitanja s upitnom riječju i li-pitanja uglavnom su prirodno silazne intonacije te je čest naglasak isticanja: (G3, 2:50) *Koje ptice selice očekujemo (\) II iz južnijih krajeva (-) II samo što nisu stigle (\)?; (G3b, 2:44) *A sad mi recite (V) II smijemo li mi slati nekakve poruke II ili fotografije koje nekoga II **ismijavaju** (\) II ili putem kojih se nekome rugamo (\)?; (G3b, 0:44) *A recite mi (/) II na koji način mi **danas** možemo slati poruke (\)? Zanimljiva je pritom pojava uzlazno-silazne intonacije u istim pitanjima: (G3, 0:11) *Kako crtamo usporedne pravce (/)?; (G3, 0:44) *Dakle II jesmo li vidjeli (/)?; (G3, 2:59) *A recite (/) II zar vas ne podsjećaju ovi usporedni pravci na II one II telefonske žice i električne II vodove iznad naših kuća (/)?; (G3b, 2:42) *Jesmo zapisali (/)?*******

Govornik (G4) čiji smo govor analizirali na temelju predavanja učenicima četvrtoga razreda češće se koristi dužim, proširenim ili složenim rečenicama pa mu govor obiluje silazno-uzlaznom intonacijom, ali i dalje silaznom u završnoj jezgri, pa tako daje diskursu pripovjedni ton: (G4, 0:05) *Važno je sve oblike promatrati iz različitih točaka gledanja (V) II jer na taj način možete likove i tijela misaono pomicati (V) II i mijenjati im položaj (\) II a to kada ih vi misaono pomičete (V) II u svojim mislima (V) II zove se misaona vizualizacija (/+); (G4, 2:59) *Kada bi gledali odozgo (V) II vidjeli bi ove tri lijeve (V) II i izgledalo bi kao da su samo dvije (V) II jer je jedna kockica iznad druge (/+); (G4b 4:42) *Pored njega nam se nalazi Juraj Dalmatinac (V) II koji je bio graditelj (/) II i kipar (\); (G4b 0:08) *Naša poduzetnica Ana iz Knina (V) II želi otvoriti svoju vlastitu turističku agenciju (\).****

Ravna se intonacijska jezgra nalazi samo u posljednjoj riječi intonacijske jedinice i često upućuje na nedovršenost iskaza što pokazuju i primjeri: (G4b 3:24) *A ovdje možete vidjeti kako su **djeca** mali čuvari baštine (V) II i oni čuvaju ovu našu tradiciju i prenose je dalje (-); (G4b 0:14) A za taj je posao **jako** važno poznavati kulturne i povijesne znamenitosti toga kraja (-)*, dok se u nabranju govornik koristi silazno-uzlaznom i ravnom intonacijom: (G4b 0:46) *Evo nabrojat ćemo neke (f) II ističu se crkva Svetog Donata u Zadru (V) II zatim crkvice Svetog Križa u Ninu (V) II i ovdje vidimo crkve u nekim od gradova (f) II to su Šibenik (-) II Trogir (-) II Split (-) II i Dubrovnik (f); (G4, 3:26) I za kraj (V) II domaća zadaća (V) II izradite prema ovoj uputi (V) II a brojevi na kockicama predstavljaju koliko ih ima (f). Dakle ovdje su dvije (V) II jedna na drugoj (V) II jedna jedna (V) II tri (-) II dvije (-) dvije (-) i dvije (f). Vi promatrajte ovu građevinu (V) II i kao što sam rekla (V) II pogledajte je sa svih strana (V) II i šaljite nam što ste izgradili (V) II i kako se ona vidi sa koje strane (f). Ravnu intonaciju zapažamo i u pitanjima s upitnom riječju: (G5, 0:50) *Od koliko je kocaka izgrađena svaka ova građevina (-)?* Ima primjera i silazno-uzlazne: (G5, 2:39) *Pa, sprijeda bi vidjeli samo ove tri kockice (V). Onda idemo slijeva (V) II koje bi vidjeli (V)?*, uzlazne: (G4b 1:30) *Ona je pisana kojim pismom (f)?*; (G4b 6:26) *Je li to Split, Dubrovnik ili Zadar (f)?* i napokon silazne: (G4b 8:42) *A što nam je po zanimanju bio Marko Marulić (f)?**

Imajući na umu da se komunikacija razlikuje s obzirom na komunikacijske uvjete, stil i izvedbu, analizirajući korpus možemo zaključiti da u preslušanim predavanjima (monolozima), kojima je cilj bio prenijeti informaciju i podučiti slušatelje, prevladavaju silazno-uzlazne, pripovjedne jezgre u nezavršnim intonacijskim jedinicama, a u završnim silazne.

Silazna jezgra nalazi se u većini izjavnih rečenica i upitnih s upitnom riječju, čak i u nekim nezavršnim jedinicama, u li-pitanjima i pitanjima bez upitne riječi. Ravna se intonacija ostvaruje u ponekim izjavnim nedovršenim rečenicama i nabranju, a složenu, koja je inače vrlo rijetka, pronašli smo tek u pokojem li-pitanju. Uzlazno-silazna jezgra vrlo je rijetka u proučavanome govoru, ali ima zanimljive ostvaraje u pitanjima s upitnom riječju, bez upitne riječi i li-pitanjima, a poneko i u nezavršnoj inatonacijskoj jedinici izjavne rečenice.

Uzlazna jezgra česta je u izjavnim rečenicama, ali u nezavršnim jedinicama i to u posljednjoj riječi intonacijske jedinice, čujemo da joj ton raste u naglasnome i zanaglasnome slogu, a potom u intonacijskome završetku ostaje ravan ili blago pada.

Iako smo očekivali više uzlaznih jezgara, čini se da u hrvatskome jeziku silazno-uzlazna intonacija, još od Ivasova proučavanja, nosi pozitivno obilježje zapadnoeuropskoga porijekla i da se njome koriste „obrazovani ljudi koji nastoje svoju obrazovanost i kompetenciju postaviti u prednji plan komunikacijskoga događaja“ (Ivas 1996: 241).

Prema horizontalnoj raslojenosti jezika, ova je jezgra obilježje najurbanijega hrvatskog kraja, česta je u Zagrebu i sjevernome primorju gdje je govor pod utjecajem intonacije talijanskoga jezika. Izvorno nije dio štokavskoga i novoštokavskoga prozodijskog sustava, međutim, postala je dio prozodijskoga sustava hrvatskoga jezika, barem u nekim njegovim slojevima, a značenje joj je stilističko-retorički obilježeno (Ivas 1996: 241).

7. ZAKLJUČAK

Intonacija u hrvatskome jeziku jedno je od prozodijskih sredstava koje smo u ovome radu smjestili u središte istraživanja, dijelom zbog slabijega interesa za ovu temu u hrvatskoj literaturi, dijelom radi proučavanja raznolikosti intonacije u praksi i novih spoznaja koje će možda potaknuti nova i iscrpnija istraživanja.

U radu donosimo detaljan opis rečenične intonacije, komparativnu analizu pet gramatika koje su je obradile te pregled i analizu osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika koji su je prema službenome kurikulumu uvrstili u školsko gradivo. Slijedi govorni korpus profesionalnih govornika čije smo govore analizirali prema literaturi i međusobno ih uspoređivali.

Od analize gramatika hrvatskoga jezika očekivali smo sveobuhvatan opis intonacije. Upravo takav pružio nam je akademik Škarić u prvome svesku Akademijine gramatike, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (Babić i dr. 1991). Prvi je to temeljiti pristup tomu prozodijskom sredstvu, a slijede ga oskudniji opisi intonacije u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 1995), *Praktičnoj gramatici* (Raguž 1997), *Gramatici hrvatskoga jezika – priručniku za osnovno jezično obrazovanje* (Težak i Babić 2003) i *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić i Pranjković 2007).

Komparativna analiza literature poslužila je kao temelj opisa intonacije koju smo, prilagođenu učeničkoj dobi, očekivali u osnovnoškolskim i srednjoškolskim gramatikama. Međutim, tek se u desetak udžbenika spominje ili malo detaljnije opisuje intonacija kao govorna vrednota, s ponekom omaškom/pogreškom, pa možemo zaključiti da bi se autori školskih udžbenika trebali više posvetiti stručnoj literaturi, zatim prilagoditi sadržaj učenicima.

Analiziranje korpusa, odnosno govora profesionalnih govornika pokazalo je djelomično odstupanje uporabe intonacijskih oblika u odnosu na opis intonacije u literaturi. Naime, tijekom čitanja čujemo nekoliko osnovnih intonacijskih oblika, uglavnom je riječ o univerzalnim osobinama poput potpunoga intonacijskog pada na kraju rečenice kojim se izražava dovršenost, nepotpunoga intonacijskog pada kojim se izražava nedovršenost misli ili rečenice, uzlazni ton na početku i silazni na kraju. Upravo zato, u govornome smo korpusu analizirali naučeni govor (čitanje) u

videopredavanjima za učenike srednjih škola (*Škola za život*) i spontani govor profesora koji su učenike nižih razreda podučavali gledajući u kameru, bez interakcije s njima, ali slobodnijega pristupa i prilagođeni njihovoj dobi. U potonjem smo, dakle, prepoznali raznolike intonacijske oblike, pretpostavljenu silaznu intonaciju na kraju rečenice, ali i sve češću silazno-uzlaznu koja se u spontanome govoru našla u svim dijelovima rečenica, ali i u svim vrstama – izjavnoj, upitnoj i uskličnoj. Taj intonacijski oblik daje pripovjedni ton, signalizira nastavak rečenice, ali je čest i u spontanome govoru u obraćanju djeci kada im se govornik želi približiti pa kao da uzlaznom intonacijom potiče dijete na odgovor, odnosno na dopunu.

U radu smo dali pregled intonacija prema vrstama rečenica, no u praksi vidimo odstupanja pa i u pitanjima s upitnom riječju čujemo uzlaznu intonaciju. Nezavršne jezgre redovito su uzlazne ili silazno-uzlazne, a nerijetko se čuje i uzlazno-silazno-uzlazna, pjevna intonacija. Pretpostavili smo da će se govornici poslužiti i specifičnim patetičnim lukom, ali taj intonacijski oblik ipak nismo prepoznali u analiziranim govorima.

Iako nam je u istraživanju fokus bio isključivo na rečeničnoj intonaciji, možemo primijetiti i kretanje prozodije riječi koja onda i modificira intonaciju. Naime, prozodija rečenice jača je od prozodije riječi, ali ipak u silaznim jezgrama možemo prepoznati i naglasak riječi, što je teže u drugim jezgrama i što otežava, na temelju sluha, prepoznavanje primjerice uzlaznoga naglaska u uzlaznim jezgrama.

Na samome kraju ovoga diplomskog rada zaključujemo da je rečenična intonacija, kao što joj i sam naziv kaže – govorna vrednota – vrijedna daljnjih proučavanja. Čovjek svoje misli i osjećaje iskazuje značenjski, ali i zvučno, a upravo ta zvučna komponenta u govoru daje vrijednost izgovorenome. Bogatstvo tona i intonacije čini govor zanimljivim, raznolikim i originalnim.

LITERATURA

1. Babić, S. i dr. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Nakladni zavod Globus, Zagreb.
2. Bakran, Juraj i dr. 2001. Modeliranje temeljnih intonacijskih oblika, *Govor* 18/2. 105 – 111.
3. Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb.
4. Defterdarević-Muradbegović, Almasa. 2003. Ponovno „otkrivanje“ prozodije, *Govor* 20/1-2. 63–66.
5. Garde, Paul. 1993. *Naglasak*. Školska knjiga, Zagreb.
6. Guberina, Petar. 1967. *Zvuk i pokret u jeziku*. Zavod za fonetiku Filozofskoga fakulteta, Zagreb.
7. Guberina, Petar. 1999. Govor kao temelj svih organizacijskih struktura zagrebačke fonetike, *Govor* 16/2. 101–115.
8. Heđever, Mladen. 2009. *Uvod u forenzičnu fonetiku i akustiku*, Zagreb.
9. Ivas, Ivan. 1996. Silazno-uzlazna jezgra u sustavu jezgri hrvatskog jezika, *Suvremena lingvistika* 41-42/1-2. 227–244.
10. Ivas, Ivan; Gabrijele Kišiček; Jadranka Kolić. 2004. *Intonacija pitanja u hrvatskome i slovenskome jeziku*, FFZG.
11. Jelaska, Zrinka. 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
12. Josipović, Višnja. 1995. Intonacijski modeli i kontrastivna intonologija. *Suvremena lingvistika* 21/1: 65–75.
13. Marić, Dario. 2013. Funkcije intonacije, *Govor* 30/1. 60.
14. Marić, Dario. 2018. Struktura intonacijskih ostvarenja, *Strani jezici* 47/3. 175–176.
15. Martinović, Blaženka; Elenmari Pletikos Olof; Jelena Vlašić Duić. 2021. *Naglasak na naglasku*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula.
16. Nakić, Anuška. 1981. *Kontrastivna analiza intonacije engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika*, magistarski rad, FFZG.
17. Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada, Zagreb.
18. Silić, Josip; Dragutin Rosandić. 1979. *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*. Školska knjiga, Zagreb.

19. Silić, Josip; Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga, Zagreb.
20. Silić, Josip. 2019. *Dihotomije: Izabrane rasprave*. Disput, Zagreb.
21. Škarić, Ivo. 1991. *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*, u: S. Babić i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. HAZU, Zagreb.
22. Škarić, Ivo. 2003. *Temeljci suvremenog govorništva*, Školska knjiga, Zagreb.
23. Škarić, Ivo. 2009. *Hrvatski izgovor*. Globus, Zagreb.
24. Težak, Stjepko. 1990. *Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
25. Težak, Stjepko; Stjepan Babić. 2003. *Gramatika hrvatskoga jezika – priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Školska knjiga, Zagreb.
26. Varošaneć-Škarić, Gordana. 2019. *Forenzična fonetika*. Ibis grafika, Zagreb.
27. Vuletić, Branko. 1971. Koliko razumijemo intonaciju?. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 19/2-3. 71–74.
28. Vuletić, Branko. 1980. *Gramatika govora*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

KORPUS

Udžbenici

1. Bagić, Krešimir i dr. 2017. *Hrvatski jezik 7*. Školska knjiga, Zagreb.
2. Dujmović Markusi, Dragica; Terezija Pavić-Pezer. 2007. *Fon-Fon 1. Profil*, Zagreb.
3. Dujmović Markusi, Dragica; Terezija Pavić-Pezer. 2015. *Fon-Fon 1. Profil*, Zagreb.
4. Dujmović Markusi, Dragica i dr. 2020. *Fon-Fon 2. Profil-Klett*, Zagreb.
5. Kurtak, Marica. 2014. *Učimo hrvatski jezik 3*. Školska knjiga, Zagreb.
6. Lugarić, Zorica; Nebojša Koharović. 2000. *Hrvatski jezik 5*. Profil, Zagreb.
7. Močnik, Vedrana. 2009. *Hrvatski jezik 3*. Profil, Zagreb.
8. Motik, Marica i dr. 2014. *Kocka vedrine 7*. Školska knjiga, Zagreb.
9. Šojat, Anita. 2020. *Naš hrvatski 7*. Školska knjiga, Zagreb.

Mrežni izvori

PRAAT: <http://www.praat.org/> (22. svibnja 2021.)

Škola za život: <https://skolazazivot.hr/> (15. rujna 2021.)

Škola na Trećem: <https://i-nastava.gov.hr/vijesti/skola-na-trecem/67> (20. prosinca 2022.)

Škola za život, preslušan korpus: <https://skolazazivot.hr/video-lekcije/>

- Hrvatski jezik (G1): <https://bit.ly/3Jme952>
- Fizika (G2): <https://bit.ly/3KPnv9G>
- Geografija (G3): <https://bit.ly/34Vh4Tq>
- Informatika (G4): <https://bit.ly/3MUPdno>
- Likovna umjetnost (G5): <https://bit.ly/36vPY5O>
- Povijest (G6): <https://bit.ly/3wiWS9b>

Škola na Trećem, preslušan korpus:

- Prvi razred (G1): <https://bit.ly/3N07sle>, <https://bit.ly/37vNoNs>
- Drugi razred (G2): <https://bit.ly/3ifYQPt>, <https://bit.ly/34XnNfG>
- Treći razred (G3): <https://bit.ly/3MZzmUB>, <https://bit.ly/3ugyAeK>
- Četvrti razred (G4): <https://bit.ly/3v4nSHp>, <https://bit.ly/3r6kavO>

SAŽETAK

Ovaj rad pregled je proučavanja intonacije u hrvatskome jeziku. Od prvoga opisa u stilističke svrhe do prikaza intonacije kao prozodijskoga sredstva u vrlo iscrpnome opisu akademika Škarića, intonacija je svoje mjesto našla u hrvatskoj literaturi pa je opisana i u nekoliko suvremenih gramatika i priručnika.

Komparativnom analizom gramatika hrvatskoga jezika sistematiziran je opis intonacije i njezino bilježenje. Prema pregledu intonacije u literaturi provedena je analiza osnovnoškolskih i srednjoškolskih udžbenika u kojima su uočene omaške/pogreške u opisu. Radi usporedbe intonacije u teoriji i praksi, nadalje je odabran govorni korpus iz hrvatskoga školskog sustava i proučena intonacija u govoru profesora. Preslušan je govor i analizirana intonacija profesora *Škole za život* i *Škole na Trećem*. Korpus čini 135 minuta videopredavanja nasumce odabranih školskih predmeta i govornika u nižim razredima osnovne škole i četvrtome razredu srednje škole. Tako je u odnos doveden opis intonacije u teoriji i konkretni primjeri iz prakse, pripremljen ili naučen govor i spontani govor, na temelju kojih djeca svjesno ili nesvjesno usvajaju intonacijske likove.

Ključne riječi: intonacija, intonacijska jezgra, govor, gramatika, rečenična intonacija

SUMMARY

This paper is an overview of the study of intonation in the Croatian language. From the first description for stylistic purposes to the presentation of intonation as a prosodic, as expressed in a very comprehensive description by academician Škarić, intonation has found its place in Croatian literature and has been described in several contemporary grammars and manuals.

A comparative analysis of the grammar of the Croatian language systematizes the description of intonation and its recording. According to the review of intonation in literature, an analysis of primary and secondary school textbooks was performed in which omissions / errors in the description were noticed. In order to compare the intonation in theory and practice, the speech corpus from the Croatian school system was further selected and the intonation in the lecturers' speech was studied. The lecturers' speech from the programs *Škola za život* and *Škola na Trećem* was listened to and analyzed. The corpus consists of 135 minutes of video lectures of randomly selected school subjects and speakers in the lower grades of elementary school and fourth grade of high school. A description of intonation in theory and specific examples from practice, prepared or learned speech and spontaneous speech are brought into relationship, on the basis of which children consciously or unconsciously adopt intonation.

Keywords: intonation, intonation core, grammar, sentence intonation, speech